

Elina Holmström

Ihmisenä ihmiselle

Opas Monika-Naiset liiton vapaaehtoisille

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaaliala

Opinnäytetyö

3.11.2014

Tekijä Otsikko	Elina Holmström Ihmisenä ihmiselle: Opas Monika-Naiset liiton vapaaehtoisille
Sivumäärä Aika	30 sivua + 1 liite 3.11.2014
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaajat	lehtori Soile Bergström lehtori Riikka Harju
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli edistää maahanmuuttajataustaisten naisten kanssa työskentelevien vapaaehtoisten työhyvinvointia. Vapaaehtoistyö on kasvava voimavara ammatillisesti tuotettujen palveluiden rinnalla. Erityisesti väkivaltaa kokeneiden naisten parissa se voi kuitenkin olla henkisesti vaativaa. Jotta vapaaehtoistyön teettäminen olisi eettisesti kestävä, on huolehdittava myös vapaaehtoisten työhyvinvoinnista.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteeseen pyrittiin tekemällä opas vapaaehtoisille, jotka työskentelevät maahanmuuttajataustaisten naisten parissa Monika-Naiset liitto ry:ssä. Kyseessä on monikulttuurinen naisjärjestö, joka toimii asiantuntijana ja vaikuttajana monikulttuurisissa kysymyksissä ja tuottaa palveluja erityisesti perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille. Erityisesti väkivaltaa kokeneiden naisten kanssa työskentelevien vapaaehtoisten tueksi kaivattiin informatiivista opasta.</p> <p>Vapaaehtoisille suunnatussa oppaassa käsitellään pari- ja lähisuhdeväkivaltaa ja maahanmuuttajataustaisten naisten haavoittuvaa asemaa ja heidän kokemansa väkivallan erityispiirteitä; kunniaan liittyvää väkivaltaa, ympärileikkauksia, pakkoavioliittoja ja ihmiskauppaa. Oppaassa kuvataan väkivallan vaikutuksia naisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin ja kerrotaan lyhyesti traumaattisesta kriisistä, sen vaiheista ja traumaperäisestä stressihäiriöstä. Teoriatieto liitetään vapaaehtoistyön kontekstiin. Lisäksi käydään läpi Monika-Naiset liitossa tehtävän vapaaehtoistyön rajat ja tavoitteet. Lopuksi korostetaan vapaaehtoisen oman hyvinvoinnin ylläpidon ja avun hakemisen tärkeyttä, sekä käydään läpi myötätuntouupumuksen ja sijaistraumatisoitumisen oireet.</p> <p>Raportissa käydään läpi työn taustaa eli maahanmuuttajatyötä Suomessa ja Monika-Naiset liiton tehtävää maahanmuuttajapalveluiden tarjoajana. Työn tarvetta perustellaan naisten kokeman väkivallan yleisyydellä ja sen aiheuttamilla inhimillisillä kärsimyksillä ja taloudellisilla menetyksillä. Samoin maahanmuuttajataustaisten naisten kokeman väkivallan erityisyys on tärkeä perustelu. Luonnollisesti käsitellään myös vapaaehtoistyön merkitystä asiakkaille sekä vapaaehtoisen oman hyvinvoinnin ja tuen merkitystä vapaaehtoistyössä jaksamiseen. Raportissa kuvataan ja arvioidaan opinnäytetyöprosessia ja pohditaan lopuksi, toteutuivatko työlle asetetut vapaaehtoisten työhyvinvoinnin tukemiseksi asetetut tavoitteet.</p>	
Avainsanat	työhyvinvointi, vapaaehtoistyö, maahanmuuttajat, väkivalta

Author Title	Elina Holmström Women to Women: Guidebook for Volunteers of Monika Multicultural Women's Association
Number of Pages Date	30 pages + 1 appendix 3 November 2014
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Degree Programme in Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Soile Bergström, Lecturer Riikka Harju, Lecturer
<p>The aim of the thesis is to enhance occupational well-being of volunteers working with immigrant women. Voluntary work is an increasing resource among professional services provided by the public, private and third sector. However voluntary work especially with women who have experienced violence may challenge the well-being of the volunteer. Therefore, voluntary work would be ethical volunteers' well-being must be taken care of.</p> <p>The aim of the present thesis was to make a guidebook for volunteers working with immigrant women in Monika Multicultural Women's Association. Monika Multicultural Women's Association acts as a specialist and prominent figure in multicultural issues and provide services especially for women and children who have experienced domestic violence. There was a need for informative guidebook especially among the volunteers who are working with women with violent experiences.</p> <p>The guidebook tells about domestic violence and vulnerability of immigrant women as well as special features of violence experienced by immigrant women, such as honour related violence, FGM, forced marriages and human trafficking. Also, the consequences of violence to women's mental, physical and social well-being as well as traumatic crisis and Post-Traumatic Stress Disorder are shortly discussed. Theoretic information is connected to the context of voluntary work. Furthermore, limitations and aims of voluntary work in the organization are handled too. In the end of the guidebook, the importance of taking care of the volunteers' own well-being and asking for help are underlined and symptoms of compassion fatigue and vicarious traumatization are listed.</p> <p>In the report, the background of the thesis is presented meaning that immigrant services in Finland and Monika Multicultural Women's Association among them are introduced. Frequently occurring violence against women, and human tragedies and financial costs caused by it are used as an argument for the need of guidebook, as well as special features of the violence against immigrant women. Also voluntary work's significance for the clients and the volunteers' own well-being and support from directors are considered. The process of making the thesis is reported and evaluated and finally the aim of the thesis to enhance volunteers' occupational well-being is reflected on.</p>	
Keywords	occupational well-being, voluntary work, immigrants, violence

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Työn lähtökohdat	2
2.1	Maahanmuuttoilmiö Suomessa	2
2.2	Monika-Naiset liitto ry. maahanmuuttajapalveluiden tuottajana	2
2.3	Naisten kokema väkivalta	4
2.4	Maahanmuuttajataustaisten naisten kokeman väkivallan erityispiirteet	8
2.4.1	Kunniaan liittyvä väkivalta, ympärileikkaus ja pakkoavioliitto	8
2.4.2	Ihmiskauppa	11
2.5	Vapaaehtoisten työhyvinvointi ja sen tukeminen	12
3	Opinnäytetyöprosessin kuvaus	17
3.1	Opinnäytetyöidean synty ja muotoutuminen	17
3.2	Yhteistyö prosessin aikana	17
3.3	Oppaan valmistuminen	19
3.4	Rajaus	19
3.4.1	Väkivalta ja väkivallan seuraukset	19
3.4.2	Vapaaehtoistyö Monika-Naiset liitossa	20
3.4.3	Auttajatyön vaikutukset auttajaan	21
3.4.4	Opinnäytetyöprosessin ja oppaan ulkopuolelle jääneet aiheet	22
4	Pohdinta	24
	Lähteet	27
	Liitteet	
	Liite 1. Ihmisenä ihmiselle – Opas Monika-Naiset liiton vapaaehtoisille	

1 Johdanto

Olen opinnäytetyössäni pyrkinyt edistämään maahanmuuttajanaisten parissa työskentelevien vapaaehtoisten työhyvinvointia tekemälle heille oppaan, jossa on tietoa heidän vapaaehtoistyössään tarvitsemista teemoista. Opinnäytetyö on tehty tilauksesta Monika-naiset liitto ry:lle, joka on valtakunnallinen monikulttuurinen järjestö. Liitto paitsi tukee maahanmuuttajien kansalaistoimintaa ja toimii vaikuttajana monikulttuurisuuskysymyksissä, myös tuottaa palveluja pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille, jotka ovat kokeneet väkivaltaa. Naisten ja lasten kokema väkivalta voi olla pari- ja lähisuhdeväkivaltaa, kunniaan liittyvää väkivaltaa tai ihmiskauppaa. Liiton turvakoti ja matalankynnyksen Voimavarakeskukset tarjoavat kulttuurisensitiivisiä erityispalveluja väkivaltaa kokeneiden naisten auttamiseksi. Kaikissa liiton yksiköissä vapaaehtoistyö näyttelee tärkeää osaa auttamistyössä ammattilaispalveluiden rinnalla. Vaikka vapaaehtoistyötä tehdäänkin ihmisten välisessä kohtaamisessa ilman ammattiauttajan roolia, on tietopohja ja ymmärrys siinäkin tärkeää.

Maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosikymmeninä, mikä on lisännyt tarvetta erilaiset kulttuuritaustat sensitiivisesti huomioiville palveluille. Maahanmuuttajataustaiset naiset kokevat kantaväestöä enemmän väkivaltaa ja Monika-naiset liitto tarjoaa palveluita heidän tarpeitaan silmällä pitäen. Oppaassa käsitellään väkivallan muotoja sekä maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan erityispiirteitä sekä väkivallan vaikutuksia uhriin ja lyhyesti myös tekijään. Oppaassa käydään läpi Monika-Naiset liitossa tehtävän vapaaehtoistyön periaatteet, rajat ja tavoitteet, ja vapaaehtoisten työhyvinvointiin kiinnitetään erityistä huomiota. Myös vapaaehtoiset altistuvat työssään väkivaltaa kokeneiden naisten parissa traumakokemuksille ja siten myötätuntuupumuksen ja sijaistraumatisoitumisen riski voi olla läsnä. Vapaaehtoisten hyvinvoinnista huolenpittäminen onkin ensiarvoisen tärkeää sekä liiton että vapaaehtoisen toimesta. Tässä raportissa käydään läpi työn taustoja, perustellaan tehdyt valinnat ja esitellään työn kulku. Lopuksi esitetään jatkotutkimusehdotuksia.

2 Työn lähtökohdat

2.1 Maahanmuuttoilmiö Suomessa

Maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt merkittävästi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Vuonna 1990 Suomen väestöstä oli vieraskielisiä vain 25 000, mutta vuoteen 2010 mennessä vieraskielisten määrä oli noussut jo 224 000 henkilöön. Eniten maahanmuutto on lisääntynyt 2000-luvulla, sillä useampi kuin joka kolmas vieraskielinen on muuttanut Suomeen vuoden 2005 jälkeen. Suurin osa on kotoisin Euroopan valtioista, mutta esimerkiksi muuttoliike Aasiasta on kasvanut tällä vuosituhanella merkittävästi. (Maahanmuuttajaväestö lähes kymmenkertaistunut 20 vuodessa 2014.) Aiemmin Suomi oli maahanmuuton lähtömaa ja täältä muutettiin töiden perässä. Aluksi Suomeen maahan muuttaneet olivat enimmäkseen pakolaisia. Sittemmin maahanmuuton syyt ovat moninaistuneet, ja suurimmat Suomeen muuton syyt ovat perhesuhteet, työ ja opiskelu. Suurin osa Suomen ulkomaalaistaustaisista asuu Turku-Tampere linjan alapuolella. Näin ollen maahanmuuttajien erityispalveluille on tarvetta myös pääkaupunkiseudulla.

Suomessa asuvien ulkomaalaisten ikärakenne on selvästi nuorempi kuin kantaväestön. Suurin osa ulkomaalaisista onkin parhaassa työiässä. (Katsaus Suomen väestöön 2010.) Eniten Suomessa asuu ulkomaan kansalaisia Virosta (39 763), Venäjältä (30 183), Ruotsista (8 412) ja Somaliasta (7 468). Sulkeissa olevat lukumäärät ovat vuodelta 2012. Suurin vieraskielisten ryhmä oli samana vuonna venäjänkieliset. Eroa selittää Suomen kansalaisuuden saaminen. Suomen väestöstä onkin 3,6 % on ulkomaan kansalaisia, mutta vieraskielisten osuus on suurempi 4,9 %, sillä osalle heistä on myönnetty Suomen kansalaisuus. Vuonna 2012 Suomen kansalaisuuden saaneissa oli eniten entisiä Venäjän, Somalian, Viron, Afganistanin, Irakin ja Iranin kansalaisia. (Tilastokeskus: 2014.)

2.2 Monika-Naiset liitto ry. maahanmuuttajapalveluiden tuottajana

Monika-Naiset liitto ry. on valtakunnallinen monikulttuurinen naisjärjestö, joka tuottaa sosiaalialan palveluita erityisesti väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille, toimii asiantuntijana ja vaikuttajana ja tukee maahanmuuttajien kansalaistoi-

mintaa. Liiton toimintaa rahoittavat pääasiassa Raha-automaattiyhdistys, Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit, eri ministeriöt ja EU. (Moniarvoisen ja turvallisen arjen puolesta n.d.)

Toiminnan tavoitteena on ensisijaisesti tukea maahanmuuttajanaisten hyvinvointia ja ehkäistä syrjäytymistä (Hyvinvointia, kansalaistoimintaa ja vaikuttamista n.d.). Monika-Naiset liitto ry. tekee vaikuttajana esityksiä ja antaa lausuntoja monikulttuurisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Tavoitteena on vaikuttaa lainsäädäntöön, viranomaisten toimintaan ja kunnalliseen päätöksentekoon. Liitto on myös jäsenenä useissa työryhmissä ja verkostoissa. Maahanmuuttajien kansalaistoiminnan tukeminen ja aktiivinen yhteistyö maahanmuuttajayhteisöjen kanssa takaa ajantasaisen tiedon maahanmuuttajataustaisen ihmisten arjesta, tarpeista ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tarpeista. (Aktiivinen vaikuttaja ja asiantuntija n.d.)

Monika-Naiset liitto ry. myös kouluttaa viranomaisia, järjestöjä ja eri alojen ammattilaisia erityisesti kotoutumiseen ja väkivallan vastaiseen työskentelyyn liittyvistä kysymyksistä, sekä maahanmuuttajataustaisten naisten ja lasten kokeman väkivallan erityispiirteistä. Liitto järjestää myös koulutuksia naisille, jotka ovat kiinnostuneet tekemään liitossa vapaaehtoistyötä. (Hyvinvointia, kansalaistoimintaa ja vaikuttamista n.d.)

Monika-Naiset liiton tuottamat palvelut on suunnattu erityisesti väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille. Asiakkaina on paitsi perhe- ja parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia, myös kunniaan liittyvän väkivallan ja ihmiskaupan uhreja. (Hyvinvointia, kansalaistoimintaa ja vaikuttamista n.d.) Kolme Monika-Naiset liiton toimintayksikköä, Turvakoti Mona, Voimavarakeskus ja MoniNaisten Tila, sijaitsee Helsingissä, ja toinen Voimavarakeskus sijaitsee Vantaalla (Moniarvoisen ja turvallisen arjen puolesta n.d.) Liitolla on myös valtakunnallinen, vuorokauden ympäri päivystävä puhelin. Eri toimipisteet tarjoavat erityyppisiä palveluita asiakkaille, mutta kaikkien tavoitteena on tukea maahanmuuttajanaisten ja -lasten hyvinvointia ja ehkäistä syrjäytymistä. Kaikki palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia ja luottamuksellisia (Tehokasta apua, tukea ja toimintaa maahanmuuttajanaishille ja -lapsille n.d.) Seuraavissa kappaleissa kerron lyhyesti, millaisia palveluita liiton eri toimipisteet asiakkailleen tarjoavat.

Turvakoti Mona tarjoaa kulttuurisensitiivisiä asumis- ja erityispalveluja väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille. Turvakotiin voivat hakeutua eri puo-

lilta Suomea asiakkaita, jotka ovat välittömässä hengenvaarassa pari- tai lähisuhdeväkivallan, kunniaan liittyvän väkivallan, pakkoavioliiton tai ihmiskaupan vuoksi. (Turvakoti Mona n.d.) Turvakodissa aktiivisia vapaaehtoisia on tällä hetkellä noin 15. Osa toimii asiakkaiden tukihenkilöinä, osa ohjaa ryhmätoimintoja asiakkaille. Aktiivisella vapaaehtoisuudella tarkoitetaan säännöllistä ja suunnitelmallista osallistumista, joka voi tarkoittaa esimerkiksi viikoittaista 1,5–2 tunnin tapaamista tuettavan kanssa tai kuukausittaista parin tunnin kerhonpitoa. Osa tekee vapaaehtoistyötä siis viikoittain, osa esimerkiksi kerran kuukaudessa. Vapaaehtoisvastaavat korostavat sitä, että vapaaehtoistyötä luonnollisesti tehdään vapaaehtoisen omien aikataulujen ja kiinnostuksen mukaan.

Voimavarakeskukset Helsingissä tarjoavat matalan kynnyksen ohjausta, neuvontaa ja kriisiapua väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille. Keskeistä keskustusten toiminnassa on tarjota asiakkaille moniammatillisesti ratkaisuja väkivallasta irrottautumiseen, antaa tietoja asiakkaan oikeuksista ja saatavilla olevista palveluista sekä tarjota tukea arkeen ja viranomaisten kanssa asiointiin. Asiakkaille voidaan tarjota myös vapaaehtoista tukihenkilöä ja mahdollisuutta vertaistukeen. (Tukea ja neuvontaa väkivaltaa kokeneille n.d.) Voimavarakeskuksessa on tällä hetkellä noin kuusi aktiivista vapaaehtoista, jotka työskentelevät asiakkaiden tukihenkilöinä ja asiointiapuna.

MoniNaisten Tila sen sijaan tarjoaa kotoutumista tukevia ryhmätoimintoja ja neuvontaa kaikille maahanmuuttajataustaisille naisille. Ryhmissä puhutaan suomen kieltä ja harjoitellaan arjen taitoja. MoniNaisten Tilassa vapaaehtoiset avustavat erilaisten ryhmien ohjauksessa. (MoniNaisten Tila n.d.) Tilassa on tällä hetkellä noin viisi vapaaehtoista, jotka ohjaavat kerhotoimintaa. Osa Tilan toiminnoista on yhteistyökumppaneiden järjestämiä.

2.3 Naisten kokema väkivalta

Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän mukaan väkivalta on tahallista fyysisen voiman tai vallan käyttöä tai sillä uhkaamista. Se voi kohdistua ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään ja johtaa tai voi todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen. WHO:n määritelmässä pääpaino on kuitenkin teossa sekä teon tahallisuudessa ja vallankäytössä, ei niinkään seurauksessa. (Krug – Dahlberg – Mercy – Zwi – Lozano (toim.) 2005: 21–22.)

Koska opinnäytetyö ja opas on suunnattu monikulttuurista naistyötä tekevän järjestön vapaaehtoisille, tässä keskitytään luonnollisesti naisten kokemaan väkivaltaan Suomessa sekä erityisesti maahanmuuttajataustaisten naisten kokeman väkivallan erityispiirteisiin.

Naiset kokevat väkivaltaa kaikissa kulttuureissa ja yhteiskuntaluokissa ja tavallisimmin väkivallan tekijä on uhrin puoliso tai muu lähipiiriin kuuluva mies. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on siis tavallisin naisten kokeman väkivallan muoto ja tavanomaisin tapahtumapaikka uhrin koti tai kodin läheisyys. (Ellonen – Korhonen 2007: 165.) YK:n määritelmän mukaan naisiin kohdistuva väkivalta on fyysistä, seksuaalista ja psykologista väkivaltaa, jonka tekijöinä voivat olla perheenjäsenet, tuntemattomat ihmiset ja valtio. Naisiin kohdistuva väkivalta nähdään ihmisoikeuskysymyksenä, joka loukkaa naisten koskemattomuutta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Lisäksi se heikentää yhteiskuntien tuottavuutta ja inhimillistä pääomaa. On siis täysin perustelua pitää ongelmaa vakavana ja nykyisin naisten kokema väkivalta onkin hyvin keskeinen teema YK:n toiminnassa. (UNRIC n.d.)

Naiset kohtaavat siis useita väkivallan muotoja. Fyysistä väkivaltaa on esimerkiksi lyöminen, töniminen, raapiminen, kuristaminen, lyömä-, terä- tai ampuma-aseella uhkaaminen tai aseiden käyttäminen. Henkistä (psykkistä, psykologista) väkivaltaa on esimerkiksi nimittely, mitätöinti, uhkailu, pelottelu, itsemurhalla uhkailu ja maahanmuuttajanaisten ollessa kyseessä heikon kielitaidon hyväksikäyttö. Toisinaan hengellinen väkivalta luetaan osaksi henkistä väkivaltaa, toisinaan se luetaan omaksi väkivallan lajikseen. Joka tapauksessa hengellistä väkivaltaa on toisen hengellisyyden tai uskonnon pilkkaaminen ja vähättely, sekä pakottaminen tietynlaiseen elämäntapaan ja valintoihin uskonnon perusteella. Seksuaalista väkivaltaa on esimerkiksi naiseuden arvostelu ja vertailu muihin, raiskaus, pakottaminen prostituutioon, epämiellyttäväksi koettu koskettelu ja lähentely. Taloudellista väkivaltaa on muun muassa aikuisen rahankäytön kontrollointi, työssäkäynnin estäminen, suurten perhettä koskevien taloudellisten päätösten tekeminen yksin muita kuulematta ja perheen toimeentuloon tarkoitettujen varojen käyttö henkilökohtaisiin menoihin. Käytännössä hyvin usein eri väkivallan muodot kietoutuvat toisiinsa; esimerkiksi fyysiseen väkivaltaan liittyy aina pelko ja väkivallan uhka, mikä on henkistä väkivaltaa. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 30; Lyömätön Linja Espoossa: n.d.; Marttala 2011: 46–50.)

Vuonna 2005 toteutetun kansallisen naisuhritutkimuksen mukaan 43,5 prosenttia suomalaisista naisista oli kokenut miehen tekemää fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai

väkivallan uhkaa (ts. henkistä väkivaltaa) vähintään kerran 15 vuotta täytettyään. Naisista 19,6 prosenttia oli kokenut nykyisessä parisuhteessa väkivaltaa tai sen uhkaa ja entisessä parisuhteessa sitä oli kokenut 49,0 prosenttia naisista vähintään kerran 15 vuotta täytettyään. Parisuhteen ulkopuolista väkivaltaa naisista oli kokenut 29,1 prosenttia. Melkein joka viides nainen on siis kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa nykyisessä parisuhteessa ja lähes joka kolmas entisessä parisuhteessa. Myös parisuhteen ulkopuolinen väkivalta on naisuhritutkimuksen mukaan huomattavan yleistä. (Heiskanen 2006: 21.) Jos sen sijaan tarkastellaan viimeisen vuoden aikana miehen tekemän väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten osuuksia samaiseen naisuhritutkimukseen vastanneista, luvut ovat hieman erilaisia. Parisuhteen ulkopuolista väkivaltaa tai sen uhkaa oli kokenut 5,3 prosenttia 18–74-vuotiaista naisista. Nykyisessä parisuhteessa vastaava osuus oli 7,9 prosenttia ja entisessä parisuhteessa 6,1 prosenttia. (Heiskanen 2006: 26.) Kyse-lyssä ei kysytty naisten syntymämaata, äidinkieltä, uskontoa tai kulttuuritaustaa, joten siitä ei selviä, onko kantasuomalaisien tai maahanmuuttajataustaisten naisten kokeman väkivallan yleisyydessä eroja.

Poliisin tietoon tulee vain murto-osa väkivaltatapauksista. Ellonen ja Korhonen (2007: 173; 183) kuvaavat maahanmuuttajataustaisten naisten, joiden syntymämaa ja/tai kansalaisuus on muu kuin Suomi, kokeman väkivallan yleisyyttä aineistonaan vuonna 2005 väkivaltateoista kirjatut rikosilmoitukset. On huomioitava, että tarkastelussa ovat mukana vain poliisin tietoon tulleet rikosepäilyt, ja että suuren osan maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin kohdistuvasta rikollisuudesta arvellaan olevan piilorikollisuutta. Kuitenkin jo selvityksen perusteella maahanmuuttajataustaiset naiset kokevat suhteellisesti enemmän väkivaltaa kuin kantaväestöön kuuluvat naiset. Piilorikollisuus huomioon ottaen voidaan arvella maahanmuuttajataustaisten naisten todella kokevan väkivaltaa kantaväestön naisiin nähden. Ensi- ja turvakotien liiton mukaan (2005) pääkaupunkiseudun turvakotien asiakkaista lähes kolmannes on maahanmuuttajataustaisia, mikä kertoo karua kieltään maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan yleisyydestä (Ellonen – Korhonen 2007: 170 mukaan.) Suomessa pysyvästi asuvilla ulkomaalaisilla on lisäksi kaksinkertainen riski joutua henkirikoksen uhriksi, verrattuna kantaväestön naisiin (Aaltonen – Kivi-vuori – Lehti – Salmi – Sirén 2009: 3).

Miehen naiseen kohdistaman väkivallan syinä voidaan nähdä miehen valta-aseman pönkittäminen, ns. naisen paikan osoittaminen ja tulevien syntien ehkäiseminen. Useissa maissa tehtyjen tutkimusten perusteella väkivaltaa laukaisee muun muassa naisen tottelemattomuus miestään kohtaan, kyseleminen miehen raha-asioista ja naissuhteista,

naisen kieltäytyminen seksistä ja epäily naisen uskottomuudesta. Sekä tekijä että uhri voivat vierittää syyn tekijän harteilta ja syyttää väkivallasta ulkoisia tekijöitä, kuten mustasukkaisuutta ja alkoholia. (Marttala 2011: 40–41.) Myös uhrin syyttäminen väkivallasta on tavallista. Hulkko (2011: 88–101) on hakenut väkivaltaisuuden syitä paitsi alkoholi- ja päihdeongelmista, myös muun muassa yksilöllisistä ominaisuuksista kuten impulsiivisuudesta ja mustasukkaisuudesta, lapsuudenkodin ongelmista, stressaavista elämäntilanteista ja parisuhteen epäsymmetrisistä valta-asemista ja väkivaltaisen puolison halusta kontrolloida uhria. Väkivaltaisen suhteen varoitusmerkit näkyvät usein jo suhteen alussa, esimerkiksi voimakkaina mielialan vaihteluina ja kumppanin muiden ihmissuhteiden rajoittamisena. Useinkaan tuleva uhri ei suhteen alussa kuitenkaan ole huomannut näitä varoitusmerkkejä.

Väkivaltainen käytös jättää jälkensä sekä uhuriin että tekijään. Uhrin oireet voivat näkyä ahdistuneisuutena, pelkona, turtumisena, kognitiivisten kykyjen madaltumisena, ihmissuhteista eristäytymisenä, työpoissaoloina ja luonnollisesti fyysisinä vammoina. Tekijä voi myös tuntea syyllisyyttä, kipuja ja ahdistuneisuutta, sekä saada esimerkiksi rikossyytteitä. Molemmille osapuolille väkivallasta voi siis olla sekä psyykkisiä, sosiaalisia, että fyysisiä seurauksia. (Kuopion kriisikeskus 2010.) Väkivaltaa kokeneet ovatkin yliedustettuina terveydenhoitopalveluiden suurkuluttajien joukossa. Vaikka kuluja ja toisaalta väkivaltaongelman hoitamisesta syntyviä säästöjä on vaikea laskea, edistäisi väkivallan väheneminen väistämättä naisten hyvinvointia. (Terveyskirjasto 2003.) Myös terveysongelmista johtuvat sairauspoissaolot väistämättä aiheuttavat kuluja yhteiskunnalle, puhumattakaan väkivaltakokemusten aiheuttamista kärsimyksistä yksilöille.

Väkivallan seuraukset vaikeuttavat avun hakemista. Häpeä ja pelko väkivallan raaistumisesta pitkittävät avun hakemista. Lisäksi parisuhdeväkivallalle tyypillistä on väkivallan jaksottaisuus, jolloin tunnelmaltaan kireät, väkivallan ja sen uhan sävyttämät jaksot vuorottelevat rauhallisten ja hyvittelevien jaksojen kanssa. Tämä saa molemmat osapuolet uskomaan väkivallan loppumiseen ja uhrin pysymään suhteessa usein pitkäänkin. Väkivallalla on kuitenkin taipumus uusiutua, ellei siihen puututa ja tehdä pitkäjänteistä, suunnitelmallista muutostyötä. (Nettiturvakoti: Väkivallan kierre.)

2.4 Maahanmuuttajataustaisten naisten kokeman väkivallan erityispiirteet

Useat, erityisesti pakolaisina Suomeen tulleet maahanmuuttajataustaiset naiset ovat nähneet ja kokeneet väkivaltaa jo ennen Suomeen tuloaan, kotimaassaan tai pakomat-kalla ehkä sotien ja konfliktien keskellä. Esimerkiksi kiintiöpakolaisten joukossa on myös kidutuksen uhreja. Myös ympärileikkaukset, pakkoavioliitot ja muu kunniaan liittyvä väkivalta koskevat joiltain alueilta tulevia naisia. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 32.) Monika-Naiset liiton asiakkaissa on myös ihmiskaupan uhreja. Maahanmuuttajataustaisten naisten väkivallan erityispiirteet tuovat siis auttamis- ja vapaaehtoistyöhön omat haasteensa tavanomaisen väkivaltaan liittyvän problematiikan lisäksi.

Maahanmuuttajataustaiset naiset ovat lisäksi heikommassa asemassa kantaväestön naisiin verrattuna, koska heikko kielitaito ja puutteelliset tiedot palvelujärjestelmästä, omista oikeuksista ja suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta vaikeuttavat avun hakemista. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 29, 46, 48.) Myös väkivallan luonteeseen usein kuuluva eristäminen (Andrew – Hartikainen 1999: 40) vaikeuttaa avun hakemista.

Naisen sosiaaliset kontaktit voivat olla hyvin rajalliset ja pahimmillaan rajoittua vain väkivaltaiseen mieheen. Mies voi käyttää parempaa kielitaitoa hyväkseen, erityisesti miehen ollessa suomalainen, ja rajoittaa tai vääristää naisen saamaa tietoa. Maahanmuuttajataustaiset naiset eivät välttämättä esimerkiksi tiedä, että raiskaus ja muu väkivalta parisuhteessa on Suomen lainsäädännön mukaan rikos. Naisten lähtömaissa ei välttämättä ole vastaavaa lainsäädäntöä, ja luottamus poliisiin ja muihin viranomaisiin voi olla olematonta. Siten väkivaltaa ei välttämättä tiedosteta rikokseksi tai vääryydeksi, tai ei tiedetä mistä apua voisi hakea, tai vaikka tiedettäisiin, ei uskalleta ottaa esimerkiksi poliisiin tai muuhun viranomaiseen yhteyttä. Lisäksi miehen kontrolloivaa ja väkivaltaista käytöstä voidaan selittää ”luonnollisella mustasukkaisuudella” tai ”suurella rakkaudella” ja vaikeilla, stressaavilla, esim. maahanmuuttoon, kotoutumiseen tai lapsen syntymään liittyvillä elämäntilanteilla. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 29, 46–48.)

2.4.1 Kunniaan liittyvä väkivalta, ympärileikkaus ja pakkoavioliitto

Kunniaan liittyvästä väkivallasta puhutaan silloin, kun väkivallan tekoja perustellaan perheen ja suvun kunnian säilyttämisellä ja palauttamisella. Yhteisöllistä kunniaa voidaan puolustaa sekä henkisen että fyysisen väkivallan keinoin, mikäli yksilön epäillään loukanneen patriarkaalisin kulttuurin yhteisöllisiä siveyskäsitteitä. (Tammisalo-Savolainen

2009: 33; Karimi 2009: 159.) Käytännössä kunniaan liittyvä väkivalta on yleensä miespuolisen perheenjäsenen tai sukulaisen naiseen kohdistamaa (Tammisalo-Savolainen 2009: 33), mutta myös miehet voivat joutua kunniaan liittyvän väkivallan kohteeksi esimerkiksi homo-, bi- tai transseksuaalisuuden, pettämisen tai järjestetyn avioliiton vastustamisen vuoksi (van Dijken 2009b: 164–165).

Ilmiön ymmärtämiseksi on tärkeä ymmärtää mitä yhteisöllisellä kunnialla ja patriarkaalisella kulttuurilla tarkoitetaan. Kollektiivisissa kulttuureissa, joihin kunniakulttuurit kuuluvat, yhteisöllinen kunnia, eli perheen yhteinen kunnia on tärkeämpi kuin yksilön henkilökohtainen kunnia. Ryhmän etu menee siis aina yksilön edun edelle (Tammisalo-Savolainen 2009: 37), ja siksi väkivallan toteuttajakin kunnian ja maineen puolustajina on yleensä useita. Esimerkiksi nuoren naisen pukeutumista, liikkumista ja ystäväpiiriä voivat kontrolloida sekä isä, veljet, että perheen naispuoliset jäsenet, äiti ja siskot, sillä motiivina on säilyttää koko perheen kunnia ja maine tahrattomana. (Sundström 2009: 77.)

Kunniaan liittyvää väkivaltaa on myös hyvin läheisesti sidoksissa naisen seksuaalisuuteen. Patriarkaalisissa kulttuureissa miehen ajatellaan olevan naista ylempänä ja vastuussa naisista. Nainen ja naisen seksuaalisuus on miehen omaisuutta, ja miehellä on oikeus kontrolloida sitä. Lisäksi erityisen tärkeä huomio on, että kunniakulttuureissa miehen kunnian ajatellaan liittyvän naisen kunniaan; puhtauteen ja siveyteen. Suojellakseen omaa kunniaansa, miesten on siis suojeltava tytärtensä neitsyyttä ja vaimojensa siveyttä rajoittamalla muun muassa näiden liikkumista, sosiaalisia suhteita ja työssäkäyntiä – tarvittaessa uhkailemalla, pelottelemalla ja fyysisellä väkivallalla. Naisen vartiointi sekä ennen avioliiton solmimista että sen jälkeen, on tapa varmistaa miehen yksinoikeus naisen seksuaalisuuteen, sekä taata lasten syntyperä. (Tammisalo-Savolainen 2009: 33–35.) Kunniamurha, itsemurhaan pakottaminen ja itsemurhan lavastaminen ovat kunniaan liittyvän väkivallan äärimmäisiä muotoja (Karimi 2009: 159), joilla voidaan pestä häpeä ja palauttaa perheen kunnia (Ala-Lipasti 2009: 24).

Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei voi liittää tiettyihin uskontoihin, ihmisryhmiin tai kulttuureihin, vaan itse asiassa kaikki merkittävät yhteiskunnat ja uskonnot ovat aikoinaan kontrolloineet naisten seksuaalisuutta. Nykyisin kunniaan liittyvää väkivaltaa ja kunniamurhia esiintyy tietyissä kulttuureissa Aasiassa, Arabian niemimaalla, Lähi-Idässä, Pohjois-Afrikassa, osissa Itä- ja Länsi-Afrikkaa sekä tietyillä Etelä-Amerikan alueilla (van Dijken 2009a: 152), tosin maahanmuuton myötä ilmiö on levinnyt myös muualle maailmaan.

On huomattava, että kaikki väkivalta yhteisöllisistä kulttuureista tulevista tai maahanmuuttajataustaisissa perheissä ei kuitenkaan ole kunniaväkivaltaa (Holm – van Dijken 2009: 161).

Kunniaan liittyvässä väkivallassa on hyvin paljon samaa kuin muussa perheväkivallassa, mutta selkeitä erojakin on. Molemmat liittyvät vallankäyttöön ja naisen kontrolloimiseen ja alistamiseen henkisen ja fyysisen väkivallan keinoin. Molemmat myös uhkaavat naisen terveyttä ja jopa henkeä. Kunniaan liittyvän väkivallan käyttö kuitenkin yleensä hyväksytään perheen ja yhteisön taholta, toisin kuin muu perheväkivalta. Kunniaa puolustetaan yhteisön asettamien odotusten mukaisesti, eikä yhteisö yleensä tuomitse esimerkiksi pakkoavioliittoa tai nuorten naisten liikkumisen rajoittamista. Päinvastoin, usein yhteisö painostaa perhettä ja sukua kontrolloimaan jäsentensä käytöstä ja väkivalloin rajoittaminen voi olla siten jopa toivottavaa. Lisäksi kunniaväkivalta liittyy aina sukupuolimoraaliin ja siveysperiaatteisiin ja tekijöitä tai passiivisia tukijoita on useita, koska kunnian menetyksen uhka koskee koko perhettä ja sukua. (Karimi 2009: 159–160; Sundström 2009: 76–77.)

Pakkoavioliitto on yksi kunniaan liittyvän väkivallan muoto. Kunnia-kulttuureissa avioliitot ovat usein järjestettyjä, jopa pakkoavioliittoja. Koska avioliittoon liittyy joko toisen tai molempien sukujen esimerkiksi taloudelliset intressit, ei avioliitto ole yksityinen asia, vaan koskee koko yhteisöä ja sen etua (Tammi-salo-Savolainen 2009: 34). Pakkoavioliitto on järjestettyyn avioliittoon pakottamista uhkaillen tai väkivallalla vastoin toisen tai molempien osapuolten tahtoa (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 36). Rikoslain 25. luvun 8 §:n mukaan pakottaminen johonkin väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla on rikos.

On tärkeää erottaa useissa kulttuureissa tavanomainen ja Suomessakin täysin laillinen järjestetty avioliitto pakkoavioliitosta. Järjestetty avioliitto on perheen ja suvun harkitsema, ja siinä ajetaan usein sekä nuoren parin että sukujen etuja. Kyse ei ole pakosta, vaan osapuolet menevät naimisiin vapaaehtoisesti. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 36.) Jos sen sijaan molemmat tai toinen avioliiton osapuolista vastustaa järjestettyä avioliittoa, ja perhe ja suku uhkaillen tai väkivallalla painostaa siihen, on kyseessä pakkoavioliitto. Useimmiten pakkoavioliitot solmitaan sukulaisen tai perhetuttavan kanssa. (Suomenaro 2009: 168.)

Myös naisten sukuelinten silpomisen katsotaan olevan kunniaan liittyvää väkivaltaa. Naisten sukuelinten silpomisella eli ympärileikkauksella tarkoitetaan kulttuurisista ja ei-

hoidollisista syistä tehtäviä toimenpiteitä, joihin liittyy naisten ulkoisten sukuelinten poistaminen joko kokonaan tai osittain tai vahingoittaminen muulla tavalla, kuten pistoin ja viilloin. Ympärileikkauksen muun muassa ajatellaan olevan osa naiseksi tulemistä ja hylitsevän naisen yliseksuaalisuutta, edistävän naisen puhtautta ja tekevän hänestä naimakelpoisen. Ympärileikkausperinnettä harjoitetaan erityisesti Afrikassa sekä joissain Lähi-Idän ja Aasian maissa. WHO:n arvion mukaan maailmassa on tällä hetkellä 100–140 miljoonaa ympärileikattua naista ja maahanmuuton myötä ympärileikattuja naisia asuu nykyisin ympäri maailmaa. Ympärileikkauksia perustellaan kulttuurisilla ja uskonnollisilla syillä, vaikka mikään uskonto ei tosiasiassa vaadi sitä. Kyseessä on ikivanha perinne, jota harjoittavat niin kristityt, muslimit, juutalaiset kuin animistitkin. (Tytttöjen ja naisten ympärileikkaus (FGM): n.d.; Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012–2016 (FGM): 2012.) Suomessa ympärileikkausta ei ole erikseen kriminalisoitu, vaan sen katsotaan täyttävän törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit (Holm 2009: 142.)

Kunniaan liittyvän väkivallan kysymys koskettaa paitsi aikuisena Suomeen maahan muuttaneita, myös pieninä lapsina Suomeen tulleita ja jopa täällä syntyneitä maahanmuuttajataustaisia naisia. Tällaisissa tilanteissa ongelmat alkavat usein tyttären tullessa teini-ikään. Vaikka lapsuuden olisi saanut elää hyvin vapaasti, teini-iässä vanhemmat alkavat mahdollisesti kontrolloida tyttären liikkumista, pukeutumista ja ystävyysuhteita oman kulttuurin siveysperiaatteiden mukaisesti. Tämä voi tulla Suomessa ja suomalaisen yksilölliseen kulttuuriin kasvaneelle nuorelle järkytyksenä. (Holm – van Dijken 2009: 161–162; Ala-Lipasti 2009: 26; Gerbert – Kanervo – Nurmi 2011: 190–191.) Jotta sekä miesten että naisten kotoutumista voidaan tukea ja toimenpiteitä suunnitella, ammattilaisten on ehdottoman tärkeää ymmärtää kunnia-ajattelua ja sen taustoja (Ala-Lipasti 2009: 21.)

2.4.2 Ihmiskauppa

Suomen lainsäädännön mukaan ihmiskauppaa on toisen henkilön paritusrikoksen kaltainen seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö tai muunlainen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattaminen ja elinkauppa taloudellisessa hyötymistarkoituksessa (Rikoslaki 25 luku 3 §). Ihmiskaupan kaltaisia rikoksia ovat törkeä paritus, laittoman maahantulon ja törkeä laittoman maahantulon järjestäminen sekä kiskonnantapainen työsyryntä (Poliisi n.d.)

Käytännössä ihmiskauppa voi olla naisten, miesten ja lasten kuljettamista ja myymistä hyväksikäyttötarkoituksessa esimerkiksi prostituutioon tai pakkotyöhön. Maailmanlaajuisesti ihmiskauppa on miljardibisnestä ja Suomessakin ihmiskauppatapauksia arvioidaan olevan vuosittain kymmenistä satoihin. Suomessa ihmiskauppaa on tavattu prostituutio- ja paritustoiminnassa, mutta esimerkiksi ravintola-alalla ja marjanpoiminnassa voi myös olla kyse työperäisestä ihmiskaupasta. Elinkauppaa Suomessa ei ole tavattu. (Ihmisoikeudet.net n.d.) Oleellista on, että uhri on erehdytetty tai hänen riippuvaista asemaansa tai turvattomuuttaan on käytetty hyväksi (Poliisi n.d.). Käytännössä uhri on tekijän määräysvallan alla, vaikka tämä ulkopuolisen silmin näyttäisi elävän normaalin näköistä elämää. Ihmiskauppa ei myöskään yleensä tarkoita teljettynä elämistä, vaan esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön alistamisessa käytetään manipulointia ja prosessinomaista itsemääräämisoikeuden ja ruumiillisen koskemattomuuden riistämistä ja alistamista. Tällöin uhri ei näe mahdollisuutta irtautua hyväksikäytöstä, ja voi kokea olevansa itse syyllinen hyväksikäyttöön. Avun hakemista vaikeuttaa syyllisyyden tunteen lisäksi häpeä. Hyväksikäytön on todettu aiheuttavan vakavia psyykkisen trauman oireita ja monenlaisia vakavia mielenterveyden häiriöitä. (Vähemmistövaltuutettu 2014.)

Ihmiskauppa on siis vakava rikos ja ihmisoikeushaaste, joka loukkaa ihmisarvoa ja koskemattomuutta. Ihmiskauppa voi olla järjestäytyneiden rikollisryhmien organisoimaa, mutta siihen voivat syyllistyä uhrin omaiset, tuttavat tai ystävät. (Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. a.) Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisesta vastaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, jonka toiminnasta Joutsenon vastaanottokeskus vastaa (Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. b). Järjestelmän pääsyyn riittää epäily ihmiskaupasta. Vähemmistövaltuutettu toimii ihmiskaupparaportoijana, ja vastaa muun muassa ihmiskaupan ja sen lähi-ilmiöiden tarkastelusta ja toimenpide-ehdotusten tekemisestä (Poliisi n.d.). Monika-Naiset liitto tekee ihmiskaupan vastaista työtä vaikuttajana, sekä auttaa ihmiskaupan uhreja Voimavara-keskuksissa ja Mona turvakodissa.

2.5 Vapaaehtoisten työhyvinvointi ja sen tukeminen

Työterveyslaitoksen julkaisussa *Työhyvinvointi – uudistuksia ja hyviä käytäntöjä* työhyvinvointi määritellään turvalliseksi, terveelliseksi ja tuottavaksi työksi, jota ammattitaitoiset työntekijät ja työyhteisöt tekevät hyvin johdetussa organisaatiossa. Työntekijät ja työyhteisöt kokevat työnsä mielekkääksi ja palkitsevaksi, ja heidän mielestään työ tukee heidän elämänhallintaansa. Lisäksi julkaisussa korostetaan, että tärkeää on työntekijän

oma kokemus työhyvinvoinnin osa-alueista ja työn kokemisesta merkityksellisenä. (Anttonen - Räsänen (toim.) 2009: 18.)

Vapaaehtoistyöstä puhuttaessa, voidaan esittää aiheellinen kysymys, että voidaanko yleensä käyttää käsitettä vapaaehtoisten työhyvinvointi. Esimerkiksi Työterveyslaitoksen määritelmän mukainen työntekijöiden ammattitaitovaatimus ei täyty. Kuten aiemmin totesin, vapaaehtoistyö Monika-Naiset liitossa on tavoitteellista toimintaa tai työtä. Lisäksi työskentely väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden parissa on raskasta ja siten ”käy työstä”. Näin ollen olen tarkoituksella päättänyt käyttää myös termiä työhyvinvointi. Voitaisiin tietysti puhua myös vapaaehtoisen hyvinvoinnista, mutta työssä halutaan korostaa vapaaehtoistyön merkitystä hyvinvoinnille ja erityisesti hyvinvointia vapaaehtoistyössä.

Vapaaehtoistyötä tehdään nimensä mukaisesti vapaasta tahdosta. Näin ollen sitä ei ole pakko tehdä, mikäli se ei täytä työhyvinvoinnin kriteerejä. Jos vapaaehtoistyö ei ole mielekästä ja palkitsevaa, vaan esimerkiksi kuormittavaa ja uuvuttavaa, voidaan olettaa että se jätetään tekemättä. Vapaaehtoisen on siis todennäköisesti koettava työssään mielekkyyttä, mikäli hän sitä tekee ja jatkaa esimerkiksi vuosia. Enimmäkseen vapaaehtoistyötä tehdäänkin, koska siitä koetaan saatavan itselle jotain. Lahtinen (2004: 103) on tutkinut Suomen mielenterveysseuran vapaaehtoisten motiiveja tehdä vapaaehtoistyötä. Tärkeimpiä syitä olivat elämään tulleen tyhjän tilan täyttäminen esimerkiksi eläköityessä, auttamisen halu ja ilo, sekä halu oppia itsestä ja elämästä. Tutkimukseen osallistuneet tekivät myös hyvin arkista vapaaehtoista työtä, eikä kyse ollut terapeuttisista keskusteluista. Silti vapaaehtoiset kokivat riittämättömyyden tunteita ja myös rajojen asettamisen vaikeus aiheutti henkistä painetta (Lahtinen 2004: 37–38.)

Ammattiauttajan stressi syntyy kokemuksesta, etteivät omat tai työyhteisön voimavarat riitä vastaamaan työn haasteisiin, eikä asiakkaiden tarpeisiin pystytä vastaamaan. Normaalisti työstä palaudutaan tauoilla, levolla ja lomien aikana. Jos työn haasteet tai uhat toistuvasti ylittävät työntekijän voimavarat, syntyy kuluttavaa, pitkäaikaista stressiä, josta ei palauduta välttämättä pitkälläkään tauoilla työstä. (Nissinen 2007: 27.) Työ voi olla liian vaativaa suhteessa käytettävissä oleviin aika- ja henkilöresursseihin, minkä lisäksi auttajat vaativat itseltään paljon. Stressi ei kuitenkaan välttämättä ole suoraan seurausta todellisesta tilanteesta, vaan olennaisempaa on tulkinta tilanteesta ja sen hallittavuudesta, sekä voimavarojen ja kykyjen riittävydestä (Nissinen 2007: 37–40.) Pitkittyessään stressi voi johtaa uupumiseen ja ammattiauttajien kohdalla voidaan puhua myötä-

tuntouupumuksesta, joka on seurausta toistuvasta toisen ihmisen kärsimyksen todistamisesta ja myötäelämisestä. Se näkyy muun muassa auttajan fyysisinä oireina, kyynisyytenä ja sisäisenä turtumisena. (Nissinen 2007: 55.) Väkivaltatyössä ollaan alituisesti tekemisissä traumatisoituneiden asiakkaiden kanssa, mikä altistaa myös työntekijän traumaattisille tapahtumille ja sijaistraumatisoitumiselle. Sijaistraumatisoitumisella tarkoitetaan autettavan tunnereaktioiden siirtymistä auttajaan. Auttaja voi siten kokea trauman oireita tunne-elämän, kognitiivisten taitojen, sosiaalisten suhteiden ja fyysisten toimintojen alueilla, ilman että on itse kokenut traumaattista tapahtumaa. Sijaistraumatisoituminen voi vaikuttaa niin työhön kuin yksityiselämäänkin ja se voi näkyä sairauspoissaoloin ja työn laadun heikentymisenä (Lohtander 2006: 137, 139–140.)

Voidaan ajatella, että samat riskit uupua koskettavat ammattiauttajien lisäksi myös vapaaehtoisia auttajia. Väkivaltatyö on henkisesti kuormittavaa ja se altistaa työntekijän ja vapaaehtoisen asiakkaan kokemille tunteille ja väkivaltakokemuksille. Esimerkiksi sijaistraumatisoituminen voi tapahtua kenelle tahansa, joka on tekemisissä traumatisoituneiden asiakkaiden kanssa. Uupumis- ja traumatisoitumisriskin minimoimiseksi vapaaehtoistenkin on hyvä suojata itseään kertomuksilta väkivallasta ja sen aiheuttamista tunteista. (Lohtander 2006: 140–141.) Vapaaehtoistyön ei missään tapauksessa ole tarkoitus terapoida asiakkaita, eikä vapaaehtoisten tarvitse olla ”roskakori”, johon asiakas voi upottaa kaikki väkivaltakokemuksensa. Väkivaltaa kokeneet ihmiset ovat kuitenkin usein hyvin rajattomia, ja he saattavat kertoa kokemuksistaan liiankin avoimesti. (Ojala 2014.) Mikäli vapaaehtoistyö on huonosti tuettua tai liian raskasta vapaaehtoisen resursseihin nähden, voi vapaaehtoinen kokea vapaaehtoistyönsä stressaavaksi. Vaikkei vapaaehtoistyö ole kriisityötä, voisi vapaaehtoisten riskiä ajatella lisäävän myös koulutuksen ja tiedon puute. Näin ollen vapaaehtois-koulutuksen, työnohjauksen ja säännöllisen ja riittävän tuen vapaaehtoisvastaavilta merkitystä ei voi liikaa korostaa vapaaehtoisten jakamisen ylläpidossa.

Monika-Naiset liitto vaatii väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden kanssa työskenteleviltä vapaaehtoisilta liiton vapaaehtois-koulutukseen osallistumista. Koulutus kestää 40 tuntia, ja sen aikana käydään läpi Monika-Naiset liiton toiminta ja vapaaehtoistyö, naisiin kohdistuva väkivalta ja maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteet, sekä lainsäädäntö ja viranomaistoiminta väkivaltatilanteissa. Koulutuksessa käsitellään myös maahanmuuton syitä, naisten asemaa eripuolilla maailmaa, väkivaltaan liittyviä myyttejä ja omia asenteita sekä vanhemmuutta uudessa kotimaassa. Koulutukseen kuuluu myös itsenäistä työskentelyä. Koulutuksen käyneet naiset voivat toimia Voimavarakeskuksissa

ja turvakodissa tukihenkilöinä ja asiointiapuna. MoniNaisten Tilan vapaaehtoisilta vapaaehtoiskoulutukseen osallistumista ei sen sijaan vaadita.

Työhyvinvoinnin edistämiseksi Voimavarakeskus ja turvakoti järjestävät vapaaehtoisilleen työnohjausta kuukausittain. Työnohjauksessa voidaan keskustella luottamuksellisesti vapaaehtoisen ja asiakkaan kuulumiset, sekä vapaaehtoistyössä eteen tulleita tilanteita. Työnohjauksessa mietitään yhdessä ratkaisuja pulmatilanteisiin ja iloitaan onnistumisista. Lisäksi keskustellaan vapaaehtoistyössä heränneistä tunteista. Lahtisen tutkimuksessa (2014: 104) vapaaehtoiset kokivatkin työnohjauksen tärkeimmäksi anniksi se, että itseään ja työtään oppi katsomaan uudessa valossa.

Monika-Naiset liiton vapaaehtoisten työhyvinvointia pyritään siis tukemaan monin tavoin. Koulutuksessa vapaaehtoiset saavat tärkeät ennakkotiedot, mutta vapaaehtoisten tukena ollaan jatkuvasti myös koulutuksen jälkeen. Vapaaehtoisvastaavat korostavat vapaaehtoisen kuulumisten kysymisen ja yhteydenpidon tärkeyttä heti vapaaehtoistyösuorituksen jälkeen. Työnohjauksessa tilanteita ja tunteita puretaan yhdessä, jolloin saadaan useampia näkökulmia vertaisilta ja työntekijöiltä. Vapaaehtoistapaamiset pari kertaa vuodessa ovat epämuodollisempia tilaisuuksia, jossa vapaaehtoiset voivat virkistyä ja tutustua toisiinsa ja henkilökuntaan. Esimerkiksi turvakodissa monet vapaaehtoiset ovat työskennelleet useita vuosia, minkä oletetaan kertovan työhyvinvoinnista ja työn mielekkyydestä (Ojala 2014).

Vapaaehtoisten tietoja väkivallasta ja tietoisuutta työhyvinvoinnin ylläpidon tavoista ja tärkeydestä haluttiin kuitenkin lisätä ja oppaan toivotaan osaltaan lisäävän vapaaehtoisten työhyvinvointia. Vaikka liitossa työskenteleviltä vapaaehtoisilta toivotaan sosiaali- tai terveysalan koulutusta, käytännössä vain harvoilla vapaaehtoisilla sitä on. Väkivaltaan liittyvät teemat ja sen moninaiset vaikutukset uhrin psyko-fyysis-sosiaaliseen hyvinvointiin voivat siten olla vapaaehtoisille vieraita. Myös väkivaltaa kokeneen naisen kanssa työskentelyn herättämät tunteet voivat yllättää ja hämmentää. Oppaassa haluttiin siksi kiinnittää erityistä huomiota myös auttajatyön vaikutuksiin auttajaan ja vapaaehtoisen oman jaksamisen huomioimiseen. Oppaassa kerrotaan myös myötätuntouupumuksesta ja sijaistraumatisoitumisesta ajatuksella, että tietoisuus näistä auttajan terveyttä ja hyvinvointia uhkaavista motivoi pitämään huolta omasta jaksamisesta. Lisäksi tietoisuus auttaa ymmärtämään työn itsessä herättämiä tuntemuksia ja tunnistamaan varhaiset oireet ja pyytämään apua. Opas ja opinnäytetyö onkin suunnattu kaikille Monika-Naiset liitossa,

eri toimipisteissä työskenteleville vapaaehtoisille. Väkivaltatiedosta onkin varmasti hyötyä eniten turvakodin ja Voimavarakeskusten vapaaehtoisille, mutta vapaaehtoistyön tavoitteet ja rajat, sekä omasta hyvinvoinnista huolehtiminen koskettavat myös MoniNaisen Tilan vapaaehtoisia.

Vapaaehtoisten hyvinvoinnin tukemista ja vastuuta siitä ei voi kuitenkaan sysätä kokonaan liiton työntekijöiden harteille. Oppaassa korostetaankin, että vapaaehtoisen tulee pitää rohkeasti kiinni omista rajoistaan ja ottaa vapaaehtoistyötä vastaan vain niin paljon kuin itselle kulloisessakin elämäntilanteessa sopii. Vapaaehtoisen yhtenä tärkeimmistä ominaisuuksista voidaankin pitää itsetuntemusta ja omien rajojen tunnistamista ja kunnioittamista.

3 Opinnäytetyöprosessin kuvaus

Tässä luvussa kuvaan oppaan ja opinnäytetyön tekemisen prosessia idean synnystä oppaan ja opinnäytteen valmistumiseen saakka. Lisäksi perustelen oppaan sisältöön liittyvät valinnat.

3.1 Opinnäytetyöidean synty ja muotoutuminen

Kuten aiemmin mainitsin, idea oppaasta tuli Monika-Naiset liitolta, jossa oli havaittu tarve oppaalle, josta vapaaehtoiset voisivat saada tietoa ja tukea työhönsä. Olin toiminut osana opintoja vapaaehtoisena sekä MoniNaisten Talolla (nykyisin MoniNaisten Tila) että Voimavarakeskuksessa erilaisissa tehtävissä ja olin kiinnostunut tekemään myös opinnäytetyön liitolle ja ajatus oppaasta kiinnosti. Tilauksesta tehtävä opinnäytetyö motivoi erityisesti siksi, että sen yhteistyökumppani koki itse tarpeelliseksi. Koin tärkeäksi ja motivoivaksi sen, että työn valmistumista odotettiin ja työn onnistuessa sille olisi käyttöä ja lukijoita. Lisäksi tuntui mielekkäältä tehdä opas vapaaehtoisille, samalla, kun itseasiassa olin yksi heistä. Kokemus aihepiiristä helpotti sekä sisällön rajaamista, että kohde-ryhmän tarpeiden ymmärtämistä. Toimin edelleen yhden väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajataustaisen naisen tukihenkilönä Helsingin Voimavarakeskuksessa.

Ensimmäisessä tapaamisessa ideoimme Voimavarakeskuksen vapaaehtoistyön koordinaattorin kanssa oppaan sisältöä ja painopisteitä. Tärkeimmiksi aiheiksi valikoituivat lähisuhdeväkivalta ja sen moninaiset vaikutukset sekä uhriin että tekijään. Myös auttaja-työn mahdolliset vaikutukset auttajaan, eli myötätuntouupumuksen ja sijaistraumatisoitumisen oireet katsottiin tärkeiksi esitellä vapaaehtoisille. Luonnollisesti monikulttuurisen naisjärjestön tarpeisiin tehtävässä oppaassa nais- ja monikulttuurisuusnäkökulma ovat kantavia teemoja.

3.2 Yhteistyö prosessin aikana

Opinnäytetyö, jossa tuotoksena on opas tai muu produkti, ei sisällä varsinaista tutkimusta. Työssä ei siis ole tehty laadullista tai määrällistä tutkimusta, vaan työn tekeminen on muodostunut aiheen rajaamisesta, lähteiden etsimisestä ja läpikäynnistä, tiedon pro-

sessoinnista ja olennaisen valikoimisesta vapaaehtoisten tarpeita silmällä pitäen. Työnteko muodostui siis lukemisesta, kirjoittamisesta ja vuorovaikutuksesta sekä Monika-Naiset liiton eri yksiköiden työntekijöiden että vapaaehtoisten kanssa.

Työn onnistumisen ja tilaajan tarpeiden kannalta olikin tärkeintä paitsi tiedonhaku, myös vuorovaikutus tilaajan eli Monika-Naiset liiton työntekijöiden kanssa. Oppaan sisältöä suunnittelin ja muokkasin eniten Helsingin Voimavarakeskuksen työntekijöiden kanssa, mutta myös MoniNaisten Tilan ja Turvakoti Monan edustajilta sain sekä arvokasta palautetta, että tietoa vapaaehtoistyön sisällöstä, tavoitteista ja rajoista heidän toimipisteissään.

Tapasin Voimavarakeskuksen työntekijöiden kanssa prosessin aikana kolme kertaa, minkä lisäksi kävimme keskusteluja sähköpostitse ja puhelimitse. Sain heiltä apua erityisesti teoriatiedon liittämiseen vapaaehtoistyön kontekstiin, sekä kannustusta ja rohkaistua, että työ on menossa oikeaan suuntaan. Tapaamiset kävivät myös työnohjauksesta, sillä oppaaseen tulevien aiheiden käsittely oli myös minulle raskasta ja oli tärkeää saada keskustella paitsi sisällöistä, myös niiden herättämistä tunteista.

Keskustelimme oppaan sisällöistä ja kävimme läpi ensimmäistä versiota myös Helsingin Voimavarakeskuksen erään ryhmämuotoisen työnohjaustapaamisen päätteeksi. Vapaaehtoisten antamien kommenttien perusteella oppaan aiheet kohtasivat tarpeen, eikä heillä ollut ennakkotietoja esimerkiksi myötätuntouupumuksesta ja sijaistraumatisoitumisesta. Keskustelimme myös lähdemerkinnöistä oppaassa. Ehdotin numeroviittausta lueavuuden parantamiseksi. Vapaaehtoiset olivat sitä mieltä, että riittäisi, vaikka lähteet olisi mainittu vain jokaisen kappaleen lopussa, vain siltä varalta, että joku haluaa lukea aiheesta lisää. Osan mielestä pelkkä lukulista oppaan lopussa riittäisi myös. Toistaiseksi oppaassa on kuitenkin käytetty samanlaista, tarkkaa viittaustekniikkaa kuin raportissa, koska se on tehdessä ollut selkeämpää ja sujuvampaa. Muutenkin korostettiin helppolukuisuuden tärkeyttä ja oppaan silloiseen kieleen oltiin tyytyväisiä. Vapaaehtoiset ja työnohjaaja olivat myös sitä mieltä, ettei esimerkiksi myötätuntouupumuksesta ja sijaistraumatisoitumisesta tarvitse kirjoittaa kovin syvällisesti. Vapaaehtoisille riittää, että he tietävät ilmiön olemassaolosta ja oireista, jotta osaavat tarvittaessa hakea apua, sekä pitää huolta hyvinvoinnistaan ennaltaehkäisevästi. Työnohjauksessa ehdotettiin oppaaseen myös tekstiä elävöittäviä tarinanpätkiä, jotka voisivat kertoa vapaaehtoistyön merkityksestä niin vapaaehtoisen kuin asiakkaan näkökulmasta. Toistaiseksi tarinat vielä puuttuvat, mutta ideaa pidettiin hyvänä ja se odottaa vielä toteutustaan.

3.3 Oppaan valmistuminen

Opinnäytetyöprosessin päättyessä oppaasta puuttuu vielä johdantokappale, väkivallan seurausten ja yleisyyden läpikäyminen sekä auttajatyön vaikutukset auttajaan -kappale osittain. Voimavarakeskuksen työntekijöiden kanssa tulemme tapaamaan vielä kerran, jolloin käymme viimeisen kerran läpi oppaan sisällön ja palautteen perusteella teen oppaaseen vielä viimeiset muutokset ja korjaukset. Nykyinen, opinnäytetyön liitteenä oleva versio oppaasta on palautteen mukaan selkeä ja asiallinen, mutta puuttuvat kappaleet täytyy vielä käydä lävitse. Lisäksi liiton tiedottaja ja graafikkoharjoittelija selvittävät, millaisia resursseja oppaan taittoon on mahdollisesti käytettävissä. Myös oppaan lopullinen viittaustekniikka täytyy vielä päättää ja tehdä sen mukaiset muutokset. Valmis opas tulostetaan kansiomuotoon, jolloin muokkaus jatkossa on helppoa ja vapaaehtoiset voivat täydentää sitä myös itse.

3.4 Rajaus

Oppaan tarkoitus on koota yhteen monipuolisesti erityisesti väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajataustaisten naisten parissa tehtävässä vapaaehtoistyössä tarvittavaa tietoa. Oppaan on tarkoitus tukea erilaisia vapaaehtoistyön muotoja tekevien vapaaehtoisten työhyvinvointia Monika-Naiset liitossa. Oppaassa onkin käsitelty laajasti erilaisia teemoja väkivallasta ja sen seurauksista aina vapaaehtoistyön mahdolliseen uuvuttavuuteen ja oman jaksamisen ylläpitoon. Tässä luvussa perustelen lopulliset sisältövalinnat – miksi mikin aihe on koettu tärkeäksi sisällyttää oppaaseen. Kerron myös, mitä sisältöä jätettiin pois. Kaiken kaikkiaan sisällön rajaaminen tehtiin hyvässä yhteisymmärryksessä liiton edustajien kanssa. Koska aiheiden teoriataustaa on käyty läpi luvussa 2, en enää tässä perustele valintoja lähdeviittein.

3.4.1 Väkivalta ja väkivallan seuraukset

Vaikka väkivaltaa ja sen seurauksia käsitellään myös liiton järjestämässä vapaaehtois-koulutuksessa, on se silti yksi oppaan tärkeimpiä teemoja. Sekä ammattilaisten että vapaaehtoisten, joilla ei ole tietoa väkivaltaan ja kunniaan liittyvän väkivallan taustoista ja vakavuudesta, on hyvin vaikea tehdä sensitiivistä auttamistyötä ja ottaa esimerkiksi väkivallan uusiutumisen uhka riittävän vakavasti. Myös ihmiskauppailmiö on niin kaukana

tavallisen ihmisen arkitodellisuudesta, että se on välttämätöntä esitellä, jotta sen vaikutuksia asiakkaaseen voisi ymmärtää edes reunasta.

Vapaaehtoisen kannalta kunniaan liittyvästä väkivallasta on tärkeintä ymmärtää sen tausta ja moninaiset ja kokonaisvaltaiset vaikutukset asiakkaaseen. Problematiikka verrattuna ”tavalliseen” perheväkivaltaan on hyvin erilainen ja laaja väkivallan seurausten ilmetessä kaikilla elämänalueilla. Kunniaan liittyvä väkivalta voi näkyä asiakkaan käytöksessä esimerkiksi omaan yhteisöön liittyvänä pelkona ja tiettyjen paikkojen välttelynä. Myös itsenäisten päätösten tekeminen on erityisen vaikeaa, koska päätökset on opittu tekemään yhteisöllisesti. Tämä taas voi näkyä vapaaehtoiseen takertumisena ja valmiiden vastausten ja päätösten odottamisena. Kun vapaaehtoinen tietää lähisuhdeväkivallan ja kunniaan liittyvän väkivallan syistä ja vaikutuksista asiakkaaseen, hän voi lukea asiakasta myös ”rivien välistä” ja ymmärtää tämän käytöstä ja esimerkiksi pelkoja paremmin. Kunniaan liittyvän väkivallan kokemuksista ei nimittäin välttämättä kerrota suoraan sen jättämän syvän häpeän vuoksi. Tästä syystä kunniaan liittyvän väkivallan problematiikka on yksi tärkeimpiä oppaan teemoja.

Myös traumaattisen kriisin vaiheet käydään lyhyesti läpi. Turvakodin asiakkaat elävät useimmiten sokki- ja reaktiovaiheita ja Voimavarakeskuksen asiakkaat reaktio- ja käsittelyvaihetta. Vapaaehtoisen on huomattavasti helpompi ymmärtää asiakkaan käytöstä, vaihtelevia tunnetiloja ja psykosomaattisia oireita, kun hänellä on perustiedot traumaattisen kriisin vaiheita. Myös traumaperäisen stressihäiriön (post-traumaattisen stressioireyhtymän) oireet katsottiin tarpeelliseksi käydä läpi samasta syystä.

3.4.2 Vapaaehtoistyö Monika-Naiset liitossa

Koimme liiton työntekijöiden kanssa tärkeäksi, että oppaassa on luku, jossa käydään läpi vapaaehtoistyön tavoitteet, rajat ja säännöt Monika-Naiset liitossa. Vaikka luonnollisesti ne on vapaaehtoistyösuhteen alussa käyty läpi, on tärkeää kirkastaa ne kertaalleen, ja oppaasta ne voi tarkistaa vielä vuosien päästäkin. Esimerkiksi työnohjauksessa käydään toisinaan läpi tilanteita, joissa säännöt ja tavoitteet ovat joko hämärtyneet tai mietityttävät vapaaehtoisia. Siten niiden avaaminen myös kirjallisesti on tarpeellista. Myöskään vapaaehtoisen vastuuta omasta turvallisuudesta ei voi korostaa liikaa. Kokemuksen mukaan vapaaehtoisen, joka ei ole itse kokenut väkivaltaa, voi olla vaikea ymmärtää turvallisuusohjeiden tärkeyttä. Oppaassa korostetaan, ettei omia yhteystietoja milloinkaan saa antaa asiakkaalle ja ainakin tutustumisvaiheessa on hyvä tavata julkisilla paikoilla.

Vaikka asiakas itse tuskin on turvallisuusriski vapaaehtoiselle, tämän väkivaltainen puoliso tai entinen puoliso voi sitä olla.

Vapaaehtoistyö on määritelmänsä mukaisesti vapaaehtoisuuteen perustuvaa työtä; sitä tehdään vapaaehtoisen jaksamisen, käytettävissä olevan ajan ja kiinnostuksen asettamissa rajoissa. Monika-Naiset liitossa vapaaehtoistyö on kuitenkin tavoitteellista: työskentelyn tarkoituksena on omalta osaltaan tukea asiakkaiden kotoutumista, itsenäistä elämää ja väkivaltakokemuksista toipumista. Luvussa korostetaan kuitenkin myös sitä, että vapaaehtoistyö on kuitenkin ”vain” tavallisena ihmisenä tehtävää tukityötä, ei ammatti- tai kriisiavun tarjoamista. Useimmiten asiakkailla on hoidollisia ja/tai terapeutisia suhteita ammattilaisiin, eikä vapaaehtoisen ole tarkoituskaan tehdä kriisityötä. Tämä on hyvä pitää mielessä, eikä asiakasta esimerkiksi kannusteta käsittelemään väkivaltaan liittyviä aiheita vapaaehtoisten kanssa, vaan kehoitetaan juttelemaan ammattilaisen kanssa. Vapaaehtoistyö on silti erittäin tärkeää, sillä arjen sujuminen on yhteydessä väkivallasta toipumiseen ja elämän jatkumiseen. Kontakti vapaaehtoiseen voi myös olla asiakkaalle ensimmäinen ja/tai ainoa kontakti suomalaisnaiseen, mikä tekee siitä myös kotoutumisen ja kulttuurien välisen ymmärryksen kannalta merkityksellisen.

Oppaassa korostetaan tarkoituksella myös useaan otteeseen sitä, että liiton työntekijän voi ja pitääkin ottaa aina yhteyttä, mikäli jokin seikka vapaaehtoistyössä tai asiakkaan tilanteesta mietityttää tai huolettaa. Vapaaehtoisen ei ole tarkoitus kantaa työhön liittyviä taakkoja, vaan ne voi käsitellä työntekijän kanssa ja siirtää samalla vastuun tälle. Vapaaehtoisten vuorovaikutus asiakkaan kanssa on vapaampaa ja epämuodollisempaa kuin vuorovaikutus esimerkiksi liiton kriisityöntekijän ja asiakkaan välillä. Tästäkin syystä vapaaehtoinen saattaa kuulla asiakkaan elämästä seikkoja, joista työntekijä ei ole tietoinen. Näillä seikoilla voi kuitenkin olla merkitystä sekä asiakkaan turvallisuuden, toipumisen että auttamisen kannalta, joten on hyvä jos myös työntekijä kuulee niistä.

3.4.3 Auttajatyön vaikutukset auttajaan

Työskentely väkivaltaa kokeneiden ja mahdollisesti traumatisoituneiden asiakkaiden kanssa voi olla henkisesti raskasta. Tästä syystä vapaaehtoisille ei voi liikaa korostaa omista rajoista kiinni pitämisen ja omasta jaksamisesta huolehtimisen tärkeyttä. Etenkin, kun otetaan huomioon, ettei kaikilla vapaaehtoisilla ole kokemusta ja tietoa entuudestaan auttamistyön vaikutuksista auttajan hyvinvointiin ja jaksamiseen, on ensiarvoisen tärkeää korostaa oman hyvinvoinnin ylläpidon tärkeyttä. Jotta vapaaehtoiset ottaisivat

omasta hyvinvoinnistaan huolehtimisen vakavasti, oppaassa käydään lyhyesti läpi myötätuntouupumuksen ja sijaistraumatisoitumisen taustaa ja oireita. Tarkoituksena on lähinnä herättää vapaaehtoiset ajattelemaan ja tiedostamaan hyvinvoinnin ylläpidon tärkeys, sekä tarvittaessa hakemaan rohkeasti apua.

Oppaassa kehoitetaan vapaaehtoisia kokeilemaan myös erilaisia tapoja huolehtia omasta hyvinvoinnistaan. Hyvinvointia ja työhyvinvointia olennaisesti edistää terveelliset elämäntavat: riittävä lepo ja uni, ravitseva ruoka ja terveysliikunta. Lisäksi sosiaalisten suhteiden ylläpito, mielekkäät harrastukset ja itsensä kehittäminen ovat yhteydessä koettuun hyvinvointiin ja jaksamiseen kaikilla elämän osa-alueilla. Vaikka perusperiaatteet ovat kaikille samat, jokaisen on kokeillen etsittävä itselle toimivimmat ja mielekkäimmät tavat hoitaa omaa jaksamista ja hyvinvointia. Esimerkkinä oppaaseen tulee yksinkertainen rentoutusharjoitus. Rentoutus- ja tietoisuusharjoitukset edistävät tutkitusti hyvinvointia ja mielenterveyttä. Lisäksi vapaaehtoisille vinkataan Suomen mielenterveysseuran Oiva-hyvinvointiohjelmasta (<http://oivamieli.fi/>), sekä Joustava mieli -kirjasta, joiden molempien avulla voi kokeilla erilaisia tapoja syventää omaa itsetuntemustaan ja hyvinvointiaan.

3.4.4 Opinnäytetyöprosessin ja oppaan ulkopuolelle jääneet aiheet

Opinnäytetyöprosessin alussa ajattelimme, että oppaan sisältövalintojen tueksi olisin tehnyt pienimuotoisen kyselyn vapaaehtoisille. Kyselyllä olisi kartoitettu millaista tietoa ja tukea vapaaehtoiset ovat työssään kaivanneet, ja onko heillä ennakkotietoja esimerkiksi myötätuntouupumuksesta ja sijaistraumatisoitumisesta sekä niiden oireista. Olisi ollut mielenkiintoista tutkia myös asiakastapaamisten herättämiä tunteita ja kuinka vapaaehtoiset ovat niitä käsitelleet. Totesimme kuitenkin yhdessä ohjaavien opettajien ja liiton edustajien kanssa, ettei kysely olisi tuottanut niin paljon lisäinformaatiota, että sen tekemiseen olisi kannattanut käyttää aikaa ja vaivaa. Jo oppaan tekeminen oli työläs prosessi, eikä sen lisäksi olisi kannattanut tehdä kyselyä tai muuta tutkimusta vapaaehtoistyökokemuksista, vaan keskittyä laadukkaaseen oppaan tekemiseen.

Prosessin alussa ymmärsin, että oppaaseen oli tarkoitus tulla tietoa väkivallasta myös tekijän näkökulmasta. Tiedon avulla vapaaehtoiset olisivat ehkä ymmärtäneet myös toista näkökulmaa; millaisia seurauksia väkivallalla on tekijälle ja erityisesti, millaisia syitä väkivaltaisen käytöksen taustalla voi olla. Olen kokenut helpottavaksi ymmärtää myös

väkivallan tekijän ahdistusta ja näköalattomuutta, jotka voivat johtaa väkivaltakäyttäytymiseen – kyseessä ei ymmärryksen mukaan ole vain meistä kaikista löytyvä ihmisen pahuus, joka ajaa väkivallan käyttöön. (Ks. esim. Säävälä et al. 2006; Jolkkonen – Varjonen 2002.) Liiton puolella oltiin kuitenkin sitä mieltä, että tekijä- eli käytännössä mies-näkökulmaa ei tarvitse kovin paljoa tuoda esiin, koska työtä tehdään ainoastaan naisuhrien kanssa. Aihe päätettiin siis rajata oppaan ulkopuolelle, mutta jätin oppaaseen kuitenkin lyhyehkön maininnan väkivallan vaikutuksista tekijään, ja mistä tekijä voi hakea apua. Vapaaehtoisenkin on tärkeä tiedostaa, että naisuhri voi myös itse käyttää väkivaltaa esimerkiksi miestänsä ja/tai lapsiaan kohtaan. Työtäni kuitenkin helpotti, ettei tekijän näkökulmaa tarvinnut sen enempää avata.

Ensimmäisen suunnitelman mukaan oppaaseen piti tulla myös ns. palveluopas maahanmuuttajien kanssa tehtävään työhön. Käytännössä siinä olisi esitelty julkisia ja kolmannen sektorin palveluja ja palveluntarjoajia, joita voi vapaaehtoistyössä tarvita ja suositella asiakkaiden erilaisiin elämäntilanteisiin. Totesimme kuitenkin, että palveluopas olisi työllistänyt liikaa ja ollut turhan irrallinen muista aiheista, joten päätimme jättää sen tehtävieni ulkopuolelle. Liitossa palveluopas tosin koettiin hyvin tärkeäksi, mutta todettiin, että sen voi tehdä liitossa työskentelevä harjoittelija ja silti se voidaan liittää oppaaseen.

4 Pohdinta

Tässä raportissa olen pyrkinyt kuvaamaan opinnäytetyöprosessia ja perustelemaan opinnäytetyön tekemisen tarpeellisuutta. Olen kuvannut maahanmuuttoilmiötä Suomessa ja maahanmuuttajien tarpeita, sekä opinnäytetyön tilaajan, Monika-Naiset liitto ry:n asemaa monikulttuurisuustyössä ja maahanmuuttajataustaisille naisille suunnattujen palveluiden tuottajana. Työn tarpeellisuutta perustelin myös naisten kokeman väkivallan yleisyydellä, sekä sen merkittäville vaikutuksilla niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Työn kohderyhmän kannalta maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan erityisyys on yksi tärkeimpiä perusteluja, samoin vapaaehtoistyön merkitys ja vapaaehtoisten työhyvinvointi ja sen tukeminen.

Käyttämäni lähdekirjallisuus on pääasiassa suomalaisten, väkivaltaa kokeneiden naisten ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten naisten parissa työskentelevien käytännön työn ja tutkimuksen tekijöiden tuottamaa materiaalia. Myös työhyvinvointiin liittyvä lähdemateriaali on suomalaista. Näin kuvataan väkivaltatyön tapoja ja työhyvinvoinnin merkitystä suomalaisessa kontekstissa. Vertailun vuoksi olisi varmasti ollut hyvä perehtyä myös ulkomaalaiseen tutkimukseen ja ammattikirjallisuuteen. Nyt nimittäin työssä käytetyn materiaalin on tuottanut varsin pieni joukko tutkijoita ja ammattilaisia, eikä eriäviä tutkimustuloksia ja työtapoja noussut siitä esiin käytännössä ollenkaan.

Oppaan ja opinnäytteen teko oli prosessi, jonka aikana oppaan lopullinen muoto hioutui, vaikka päälinjat olivat selkeät alusta saakka. Ensimmäisen pohdintakeskustelun keskustelun ja oppaan valmistumisen välillä tulee kulumaan lähes vuosi, jonka aikana sekä oppaan sisältöä että muotoa hiottiin yhdessä Monika-Naiset liiton työntekijöiden ja vapaaehtoisten, sekä ohjaavien opettajien kanssa. Yhteistoiminnallinen suunnittelu ja arviointi toimivat hyvin ja paransivat sekä oppaan että raportin laatua. Myös opiskelutovereilta sain kullannarvoisia kommentteja oppaan ja raportin luettavuudesta ja sisällöstä. Kaikkien lukijoiden antamat kommentit olivat arvokasta palautetta työtä tehdessä ja ennen kaikkea antoivat minulle tekijänä luottamusta jatkaa työn tekemistä.

Olen tyytyväinen oppaan tähän asti saamaan muotoon. Sisältö on suunnitellun mukainen, vaikka vielä muutama kappale puuttuukin. Oppaasta oli tarkoitus tulla tiivis, helpolukuinen tietopaketti, josta vapaaehtoiset voisivat oppia ja kerrata asioita toivottavasti vuosiakin kestävässä vapaaehtoistyössä. Pyrin kirjoittamaan selkeää ja ymmärrettävää kieltä, jota on helppo lukea myös ilman syvällisiä ennakkotietoja. Ainakin koelukijoiden

antaman palautteen perustella olen tähän tavoitteeseen päässyt. Oppaan tekeminen oli hyvin opettavainen prosessi, joka vaati paljon tietopohjaa, tiedon pureskelua ja parhaiden palojen valikointia. Erityisesti kunniaan liittyvästä väkivallasta oppaaseen kirjoittaessani olin epävarma tekstin ymmärrettävyydestä, ja sopivuudesta kohderyhmälle. Palautteiden mukaan siitä kuitenkin sai hyvän ja selkeän käsityksen kunniaan liittyvän väkivallan problematiikasta sellainenkin henkilö, jolle aihe entuudestaan oli tuntematon.

Kaiken kaikkiaan opas sopii mielestäni käyttötarkoitukseensa: antamaan lisätietoa erityisesti väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajataustaisten naisten kanssa työskenteleville vapaaehtoisille, joilla ei välttämättä ole aiheesta aiempaa tietoa, kuin he ovat 30 tunnin vapaaehtoiskoulutuksessa saaneet. Vielä on kuitenkin mahdotonta arvioida toteutuuko opinnäytetyön tavoite vapaaehtoisten työhyvinvoinnin tukijana. Siitä varmasti keskustellaan oppaan käyttöönoton jälkeen työnohjauksissa, joihin itsekkin tukihenkilönä osallistun. Oppaan on tarkoitus jakaa vapaaehtoisille kansiomuotoisena, jotta vapaaehtoiset voivat myös itse täydentää ja muokata sitä jatkossa. Siihen voi lisätä esimerkiksi löytämiään artikkeleja tai itsehoito- ja rentoutuskeinoja. Taustalla on ajatus ja ymmärrys siitä, ettei opas valmistuessaan ole täydellinen tai välttämättä edes ”valmis”, vaan yksi näkökulma lähestyä aihetta. Opasta siis varmasti kehitetään ja täydennetään vielä ensimmäisen version valmistuttuakin.

Oppaan sisältöä voi mielestäni soveltuvien osien käyttäen myös muut kuin Monika-Naiset liiton vapaaehtoiset. Erityisesti väkivaltaa kokeneita maahanmuuttajanaisia tapaavat vapaaehtoiset voivat hyötyä oppaan väkivaltatieto-osuuksista. Myös muille asiasta kiinnostuneille opas voisi toimia esimerkiksi ensimmäisenä kosketuksena, ensiesittelynä, aiheeseen. Koska opas on suunnattu vapaaehtoisille, joilla ei välttämättä ole sosiaalialan koulutusta, on tieto enimmäkseen toteavaa eikä kovin syväluotaavaa, se ei välttämättä tarjoa sosiaalialan ammattilaisille uutta syvällistä tietoa. Väkivaltatiedon lisäksi myös oman työhyvinvoinnin ylläpitämiseen ja auttamistyön uhkiin liittyvistä kappaleista jokainen vapaaehtoistyötä tekevä voi saada vinkkejä ja motivaatiota oman työhyvinvoinnin ylläpitoon.

Jatkossa olisi hyvä tutkia vapaaehtoisten kokemuksia ja työhyvinvointia; kuinka vapaaehtoistyö on koettu työhyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta Monika-Naiset liitossa. Samalla voitaisiin tutkia, mitä vielä voitaisiin tehdä vapaaehtoisten työhyvinvoinnin edistämiseksi. Erittäin mielenkiintoista olisi kuulla vapaaehtoistyön lopettaneiden henkilöiden

kokemuksia, ja oliko esimerkiksi jaksamisella ja vapaaehtoistyön rasittavuudella merkitystä vapaaehtoistyön lopettamispäätöksestä mietittäessä. Olisi kiinnostavaa tutkia myös sitä, onko tekemäni opas onnistunut tukemaan vapaaehtoisten työhyvinvointia.

Lähteet

Aaltonen, Mikko – Kivivuori, Janne – Lehti, Martti – Salmi, Venla – Sirén, Reino 2009. Perheväkivalta Suomessa. OPTL Verkkokatsauksia 12/2009. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Luettavissa osoitteessa: <http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/nuKSiymu7/12.Perhevv_Suomessa.pdf>

Aktiivinen vaikuttaja ja asiantuntija n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/vaik>> Luettu 29.10.2014.

Ala-Lipasti, Raija 2009. Kunniaväkivalta. Bauters, Anneli (toim.) Helsinki. Vihreä Sivistysliitto ry.

Andrew, Michelle – Hartikainen, Miira 1999. Rajat ylittävä rakkaus. Turvakotityön näkökulma Suomeen avioituneiden maahanmuuttajanaisten elämään. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 20. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Anttonen, Hannu – Räsänen, Tuula (toim.) 2009. Työhyvinvointi – uudistuksia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Työterveyslaitos.

Ellonen, Noora – Korhonen Kaija 2007. Maahanmuuttajanaiset väkivallan kohteena. Teoksessa Martikainen, Tuomas – Tiilikainen, Marja (toim.). Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuksen julkaisusarja, D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto. 163–189. Luettavissa myös osoitteessa: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/7aacf942aa701cfe174b17009e7c4031/1414969515/application/pdf/386433/Maahanmuuttajanaiset_e.pdf>

Gerbert, Natalie – Kanervo, Marianna – Nurmi, Reet 2011. Maahanmuuttajanaisten auttaminen. Teoksessa Hannus, Riitta – Mehtola, Sirkku – Natunen, Luru – Ojuri, Auli (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. 73–196.

Heiskanen, Markku 2006. Miesten naisille tekemän väkivallan kehitys ja kokonaiskuva. Teoksessa Minna Piispa – Markku Heiskanen – Juha Kääriäinen – Reino Sirén 2006. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja.

Holm, Hanna – van Dijken, Marjo 2009. Kunniakonfliktien yhteisöllinen pohja. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 161–162.

Holm, Pia 2009. Kunniaväkivalta oikeudellisesta näkökulmasta. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 134–149.

Hulkko, Annukka 2011. Parisuhdeväkivallan varhaiset vaiheet. Teoksessa Hannus, Riitta – Mehtola, Sirkku – Natunen, Luru – Ojuri, Auli (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. 81–108.

Hyvinvointia, kansalaistoimintaa ja vaikuttamista n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/tm/mt>> Luettu 29.10.2014.

Jolkkonen, Pekka – Varjonen, Panu 2002: Väkipalta: tunteita, toimintaa ja vastatunteita. Helsinki: Miessakit.

Karimi, Rebwar 2009. Määrittely ja tunnistaminen. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu-liiton Uudenmaan piiri. 159–160.

Katsaus Suomen väestöön 2010. Tilastokeskus. Verkkodokumentti. Päivitetty 30.9.2011. <https://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_kat_001_fi.html> Luettu 30.10.2014.

Kuopion kriisikeskus 2010. Väkipallan seuraukset. Verkkodokumentti. <<http://www.kuopionkriisikeskus.fi/16>> Luettu 30.10.2014.

Kyllönen-Saarnio, Eija – Nurmi, Reet 2005. Maahanmuuttajanaiset ja väkipalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Työministeriö, Monika-Naiset Liitto Ry.

Lahtinen, Pirkko 2004. Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Suomen Mielenterveysseura – SMS-Tuotanto Oy.

Lohtander, Erja 2006. Väkipalta työnä ja traumatisoitumisen riski. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkipalta. Auttamisen käytäntöjä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. 136–143.

Lyömätön Linja Espoossa n.d. Perheenjäseniin ja muihin läheisiin kohdistuva väkipalta voi olla. Verkkodokumentti. <<http://94.199.60.11/web/guest/mita-se-on>> Luettu: 21.5.2014.

Maahanmuuttajaväestö lähes kymmenkertaistunut 20 vuodessa 2014. Tilastokeskus. 25.3.2014. Verkkodokumentti. <http://www.tilastokeskus.fi/ajk/tiedotteet/2014/uutinen_010_2014-03-25.html> Luettu 30.10.2014.

Marttala, Pia 2011. Parisuhdeväkipallan monet muodot. Teoksessa Hannus, Riitta – Mehtola, Sirkku – Natunen, Luru – Ojuri, Auli (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkipalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. 37–50.

Moniarvoisen ja turvallisen arjen puolesta n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/tm>> Luettu 29.10.2014.

MoniNaisten Tila n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/tuki/monita>> Luettu 29.10.2014.

Nettiturvakoti n.d. Väkipallan kierre. Verkkodokumentti. <https://www.turvakoti.net/site/?lan=1&page_id=72> Luettu 6.10.2014.

Nissinen, Leena 2007. Auttamisen rajoilla. Myötätuntouppumuksen synty ja ehkäisy. Helsinki: Edita.

Ojala, Ritva 2014. Kriisityöntekijä. Vapaaehtoistyön vastaava. Turvakoti Mona. Helsinki. Puhelinhaastattelu. 31.10.

Poliisi n.d. Ihmiskauppa. Verkkodokumentti. <<http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/a95ae1046ba5196fc22571ed004a679a>> Luettu 2.11.2014.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Sundström, Jessica 2009. Kunnia suomalaisten miesten väkivallassa. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 68–81.

Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. a. Haetko tietoa? Verkkodokumentti. <http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa> Luettu 2.11.2014.

Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. b. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Verkkodokumentti. <http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa/auttamisjarjestelma> Luettu 2.11.2014.

Säävälä, Hannu et al. 2006: Mies varikolle: apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry.

Tammisalo-Savolainen, Tuuli 2009. Suojattu yhteisö: kunniaväkivalta kollektiivisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 30–49.

Tehokasta apua, tukea ja toimintaa maahanmuuttajanasille ja -lapsille n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/tuki>> Luettu 29.10.2014.

Terveyskirjasto 2003. Naisiin kohdistuva väkivalta. Verkkodokumentti. <http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_teos=onn&p_artikkeli=onn00051#s5> Luettu 30.10.2014.

Tilastokeskus 2014. Väestö. Verkkodokumentti. Päivitetty 12.5.2014. <https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html> Luettu 30.10.2014.

Tukea ja neuvontaa väkivaltaa kokeneille n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/tuki/voima>> Luettu 29.10.2014.

Turvakoti Mona n.d. Monika-Naiset liitto ry. Verkkodokumentti. <<http://www.monikanaiset.fi/index.php/tuki/mona>> Luettu 29.10.2014.

Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012–2016 (FGM). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus (FGM). Kasvun kumppanit n.d. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/ehkaiseva/tyttojenymparileikkaus/fgm> Luettu 7.10.2014.

UNRIC n.d. Naisiin kohdistuva väkivalta. Verkkodokumentti. <<http://www.unric.org/fi/component/content/article/17-economic-and-social/26204-naisiin-kohdistuva-vaekivalta>> Luettu 27.10.2014.

van Dijken, Marjo 2009a. Johdanto. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lasten-suojeluliiton Uuden-maan piiri. 152–155.

van Dijken, Marjo 2009b. Kunniakonflikti ja sukupuoli. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lasten-suojeluliiton Uudenmaan piiri. 163–165.

Vähemmistövaltuutettu 2014. Kansallinen ihmiskaupparaportti – Kertomus 2014. Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu. Luettavissa myös osoitteessa: <http://www.ofm.fi/download/55526_Ihmiskaupparaportti_2014_FIN_WEB.pdf?003641c20c9bd188>

Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti 2005. Krug, Etienne G. – Dahlberg, Linda L. – Mercy, James A. – Zwi, Anthony B. – Lozano, Rafael (toim.). Lääkärin Sosiaalinen Vastuu Ry. Terveysten Edistämisen Keskus Ry.

Ihmisenä ihmiselle

Opas Monika-Naiset liiton vapaaehtoisille

1	Johdanto	3
2	Maahanmuuttajanaisten kokema väkivalta	3
2.1	Väkivallan muodot	3
2.2	Maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan erityispiirteet	4
2.2.1	Ihmiskauppa	5
2.2.2	Kunniaan liittyvä väkivalta; ympärileikkaus ja pakkoavioliitot	6
2.3	Väkivallan yleisyys	9
3	Väkivallan seuraukset	10
3.1	Uhrin näkökulma	10
3.1.1	Traumatisoituminen ja traumaattisen kriisin vaiheet	10
3.1.2	Traumaperäinen stressihäiriö (PTSD)	11
3.2	Tekijän näkökulma	11
4	Vapaaehtoistyö Monika-Naiset liitossa	12
5	Vapaaehtoistyön rajat ja säännöt	13
5.1	Turvallisuus	13
5.2	Tavoitteet	13
6	Auttajatyön vaikutukset auttajaan	14
	LÄHTEET (alustava)	15

1 Johdanto

2 Maahanmuuttajanaisten kokema väkivalta

2.1 Väkivallan muodot

Väkivallassa on aina kyse voiman- ja vallankäytöstä, uhrin alistamisesta ja kontrolloimisesta, jonka tarkoituksena on tahallinen vahingoittaminen (Ojuri 2006: 17).

Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän mukaan väkivalta on tahallista fyysisen voiman tai vallan käyttöä tai sillä uhkaamista. Se voi kohdistua ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään ja johtaa tai voi todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen. WHO:n määritelmässä pääpaino on kuitenkin teossa, ei seurauksessa, sekä teon tahallisuudessa ja vallankäytössä. (Krug – Dahlberg – Mercy– Zwi – Lozano (toim.) 2005: 21–22.)

Tässä oppaassa keskitytään Monika-Naiset liiton asiakkaiden yleisimmin kokemiin väkivallan muotoihin. Näitä ovat lähisuhdeväkivalta kaikissa muodoissaan, sekä maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan erityispiirteet, kunniaan liittyvä väkivalta ja ihmiskauppa. Myös kidutuksen uhreja on, mutta aiheena kidutus jää tämän oppaan ulkopuolelle.

Lähisuhdeväkivalta = väkivaltaa läheisten ihmisten kesken perheessä, työpaikalla, koulussa tai harrastuksissa

Perheväkivalta = perheenjäsenten välinen väkivalta; voi esiintyä sisarusten kesken, vanhempien ja lasten välillä sekä vanhempien välillä. Myös lasten hoidon laiminlyöminen on perheväkivaltaa.

Parisuhdeväkivalta = väkivaltaa kumppaneiden tai ex-kumppaneiden välillä. Esiintyy yhtälailla kaikissa kulttuureissa ja yhteiskuntaluokissa ja sekä hetero- että homosuhteissa. Yleisin lähisuhdeväkivallan muoto. (Ojuri 2006.)

Perhe- ja parisuhdeväkivalta on usein monimuotoista ja eri väkivallan muodot kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Niitä voidaan kuitenkin jaotella seuraavalla tavalla:

Fyysinen väkivalta: esim. kuristaminen, kiinni pitäminen, lyöminen, töniminen

Henkinen väkivalta: esim. eristäminen ystävistä ja/tai sukulaisista, alistaminen, arvostelu, haukkuminen, nolaaminen julkisesti, liikkumisen ja opiskelun estäminen, pukeutumisen kontrollointi, fyysisellä väkivallalla tai itsemurhalla uhkailu, uskonnon käyttäminen väkivallan välineenä

Seksuaalinen väkivalta: esim. naiseuden/mieheyden arvostelu ja muihin vertaaminen, seksiin tai seksuaaliseen tekoon pakottaminen, epämiellyttäväksi koettu koskettelu tai tapa toteuttaa seksuaalisuutta, raiskaus

Taloudellinen väkivalta: esim. rahan käytön kontrollointi, työnteon estäminen, uhrin varojen luvaton käyttö (Lyömätön linja n.d.; Ensi- ja turvakotien liitto 2006: 17–18; Turvakoti.net n.d.)

Parisuhdeväkivallalle tyypillistä on väkivallan jaksottaisuus. Tunnelmaltaan kireät, väkivallan ja sen uhan sävyttämät jaksot vuorottelevat rauhallisten ja hyvittelevien jaksojen kanssa. Tämä saa molemmat osapuolet uskomaan väkivallan loppumiseen ja uhrin pysymään suhteessa usein pitkäänkin. Väkivallalla on kuitenkin taipumus uusiutua, ellei siihen puututa ja tehdä pitkäjänteistä, suunnitelmallista muutostyötä. (Nettiturvakoti: Väkivallan kierre.)

2.2 Maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan erityispiirteet

Naiset kokevat väkivaltaa kaikissa kulttuureissa ja yhteiskuntaluokissa ja tavallisimmin väkivallan tekijä on uhrin puoliso tai muu lähipiiriin kuuluva mies. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on siis tavallisin naisten kokeman väkivallan muoto ja tapahtumapaikka uhrin koti tai kodin läheisyys. (Ellonen – Korhonen 2007: 165.) Useat, erityisesti pakolaisina Suomeen tulleet maahanmuuttajanaiset ovat nähneet ja kokeneet väkivaltaa jo ennen Suomeen tuloaan, kotimaassaan tai pakomatalla ehkä sotien ja konfliktien keskellä. Esimerkiksi kiintiöpakolaisten joukossa on myös kidutuksen uhreja. Myös ympärileikkaukset, pakkoavioliitot ja muu kunniaan liittyvä väkivalta koskevat joiltain alueilta tulevia naisia. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 32.) Monika-Naiset liiton asiakkaissa on myös ihmiskaupan uhreja.

Maahanmuuttajanaiset ovat heikommassa asemassa kantaväestön naisiin verrattuna, koska heikko kielitaito ja puutteelliset tiedot palvelujärjestelmästä, omista oikeuksista ja suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta vaikeuttavat avun hakemista. Myös väkivallan

luonteeseen usein kuuluva eristäminen vaikeuttaa avun hakemista. Nainen on voinut pahimmillaan olla jopa vuosia eristettynä kotiinsa vailla minkäänlaisia avunpyyntömahdollisuuksia.

Naisen sosiaaliset kontaktit voivat olla hyvin rajalliset ja pahimmillaan rajoittua vain väkivaltaiseen mieheen. Mies voi käyttää parempaa kielitaitoa hyväkseen, erityisesti miehen ollessa suomalainen, ja rajoittaa tai vääristää naisen saamaa tietoa. Maahanmuuttajanaiset eivät välttämättä esimerkiksi tiedä, että raiskaus ja muu väkivalta parisuhhteessa on Suomen lainsäädännön mukaan rikos. Siten niitä ei välttämättä tiedosteta rikokseksi tai vääryydeksi, tai ei tiedetä mistä apua voisi hakea. Naisten lähtömaissa ei välttämättä ole vastaavaa lainsäädäntöä, ja luottamus poliisiin ja muihin viranomaisiin voi olla olematonta. Lisäksi miehen kontrolloivaa ja väkivaltaista käytöstä voidaan selittää ”luonnollisella mustasukkaisuudella” tai ”suurella rakkaudella” ja vaikeilla, stressaavilla, esim. maahanmuuttoon, kotoutumiseen tai lapsen syntymään liittyvillä elämäntilanteilla. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 29, 46–48.)

Perheväkivallan lisäksi asiakkaat ovat voineet kokea seuraavia väkivallan muotoja:

2.2.1 Ihmiskauppa

Ihmiskauppa on siis vakava rikos ja ihmisoikeushaaste, joka loukkaa ihmisarvoa ja koskemattomuutta. Ihmiskauppa voi olla järjestäytyneiden rikollisryhmien organisoimaa, mutta siihen voivat syyllistyä uhrin omaiset, tuttavat tai ystävät. (Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. a.) Käytännössä ihmiskauppa voi olla naisten, miesten ja lasten kuljettamista ja myymistä hyväksikäyttötarkoituksessa esimerkiksi prostituutioon tai pakkotyöhön. Maailmanlaajuisesti ihmiskauppa on miljardibisnestä ja Suomessakin ihmiskauppatapauksia arvioidaan olevan vuosittain kymmenistä satoihin. Suomessa ihmiskauppaa on tavattu prostituutio- ja paritustoiminnassa, mutta esimerkiksi ravintola-alalla ja marjanpoiminnassa voi myös olla kyse työperäisestä ihmiskau-pasta. Elinkauppaa Suomessa ei ole tavattu. (Ihmisoikeudet.net n.d.)

Käytännössä uhri on ollut tekijän määräysvallan alla, vaikka tämä ulkopuolisen silmin näyttäisi elävän normaalin näköistä elämää. Ihmiskauppa ei myöskään yleensä tarkoita teljettynä elämistä, vaan esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön alistamisessa käytetään manipulointia ja prosessinomaista itsemääräämisoikeuden ja ruumiillisen koskemattomuuden riistämistä ja alistamista. Tällöin uhri ei näe mahdollisuutta irtautua hyväk-

sikäytöstä, ja voi kokea olevansa itse syyllinen hyväksikäyttöön. Avun hakemista vaikeuttaa syyllisyyden tunteen lisäksi häpeä. Hyväksikäytön on todettu aiheuttavan vakavia psyykkisen trauman oireita ja monenlaisia vakavia mielenterveyden häiriöitä ja toipuminen on haasteellista. (Vähemmistövaltuutettu 2014.)

Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisesta vastaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, jonka toiminnasta Joutsenon vastaanottokeskus vastaa (Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. b). Järjestelmän pääsyyn riittää epäily ihmiskaupasta. Vähemmistövaltuutettu toimii ihmiskaupparaporttoijana, ja vastaa muun muassa ihmiskaupan ja sen lähi-ilmiöiden tarkastelusta ja toimenpide-ehdotusten tekemisestä (Poliisi n.d.). Monika-Naiset liitto tekee ihmiskaupan vastaista työtä vaikuttajana, sekä auttaa ihmiskaupan uhreja Voimavarakeskuksissa ja Mona turvakodissa.

2.2.2 Kunniaan liittyvä väkivalta; ympärileikkaus ja pakkoavioliitot

Kunniaan liittyvästä väkivallasta puhutaan silloin, kun väkivallan tekoja perustellaan perheen ja suvun kunnian säilyttämisellä ja palauttamisella. Yhteisöllistä kunniaa voidaan puolustaa sekä henkisen että fyysisen väkivallan keinoin, mikäli yksilön epäillään loukanneen patriarkaalisen kulttuurin yhteisöllisiä siveyskäsitteitä. (Tammisalo-Savolainen 2009: 33; Karimi 2009: 159.) Käytännössä kunniaan liittyvä väkivalta on yleensä miespuolisen perheenjäsenen tai sukulaisen naiseen kohdistamaa (Tammisalo-Savolainen 2009: 33), mutta myös miehet voivat joutua kunniaan liittyvän väkivallan kohteeksi esimerkiksi homo-, bi- tai transseksuaalisuuden, pettämisen tai järjestetyn avioliiton vastustamisen vuoksi (van Dijken 2009b: 164–165).

Ilmiön ymmärtämiseksi on tärkeä ymmärtää mitä yhteisöllisellä kunnialla ja patriarkaalisella kulttuurilla tarkoitetaan. Kollektiivisissa kulttuureissa, joihin kunniakulttuurit kuuluvat, yhteisöllinen kunnia, eli perheen yhteinen kunnia on tärkeämpi kuin yksilön henkilökohtainen kunnia. Ryhmän etu menee aina yksilön edun edelle (Tammisalo-Savolainen 2009: 37), ja siksi kunniaväkivallan toteuttajakin on yleensä useita. Esimerkiksi nuoren naisen pukeutumista, liikkumista ja ystäväpiiriä voivat kontrolloida sekä isä, veljet, että perheen naispuoliset jäsenet, äiti ja siskot, jotta perheen kunnia ja maine säilyisi tahrattomana. (Sundström 2009: 77.)

Kunniaan liittyvää väkivaltaa on myös hyvin läheisesti sidoksissa naisen seksuaalisuuteen. Patriarkaalisisissa kulttuureissa miehen ajatellaan olevan naista ylempänä ja vastuussa naisista. Nainen ja naisen seksuaalisuus on miehen omaisuutta, ja miehellä on oikeus kontrolloida sitä. Lisäksi erityisen tärkeä huomio on, että kunniakulttuureissa miehen kunnian ajatellaan liittyvän naisen kunniaan; puhtauteen ja siveyteen. Suojellakseen omaa kunniaansa, miesten on siis suojeltava tyttärensä neitsyyttä ja vaimojensa siveyttä rajoittamalla muun muassa näiden liikkumista, sosiaalisia suhteita ja työssäkäyntiä – tarvittaessa uhkailemalla, pelottelemalla ja fyysisellä väkivallalla. Naisen vartiointi sekä ennen avioliiton solmimista että sen jälkeen, on tapa varmistaa miehen yksinoikeus naisen seksuaalisuuteen, sekä taata lasten syntyperä. (Tammisalo-Savolainen 2009: 33–35.) Kunniamurha, itsemurhaan pakottaminen ja itsemurhan lavastaminen ovat kunniaan liittyvän väkivallan äärimmäisiä muotoja (Karimi 2009: 159), joilla voidaan pestä häpeä ja palauttaa perheen kunnia (Ala-Lipasti 2009: 24).

Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei voi liittää tiettyihin uskontoihin, ihmisryhmiin tai kulttuureihin, vaan itse asiassa kaikki merkittävät yhteiskunnat ja uskonnot ovat aikoinaan kontrolloineet naisten seksuaalisuutta. Nykyisin kunniaan liittyvää väkivaltaa ja kunniamurhia esiintyy tietyissä kulttuureissa Aasiassa, Arabian niemimaalla, Lähi-Idässä, Pohjois-Afrikassa, osissa Itä- ja Länsi-Afrikkaa sekä tietyillä Etelä-Amerikan alueilla (van Dijken 2009a: 152), tosin maahanmuuton myötä ilmiö on levinnyt myös muualle maailmaan. On huomattava, että kaikki väkivalta yhteisöllisistä kulttuureista tulevista tai maahanmuuttajataustaisissa perheissä ei kuitenkaan ole kunniaväkivaltaa (Holm – van Dijken 2009: 161).

Kunniaan liittyvässä väkivallassa on hyvin paljon samaa kuin muussa perheväkivallassa, mutta selkeitä erojakin on. Molemmat liittyvät vallankäyttöön ja naisen kontrolloimiseen ja alistamiseen henkisen ja fyysisen väkivallan keinoin. Molemmat myös uhkaavat naisen terveyttä ja jopa henkeä. Kunniaan liittyvän väkivallan käyttö kuitenkin yleensä hyväksytään perheen ja yhteisön taholta, toisin kuin muu perheväkivalta. Kunniaa puolustetaan yhteisön asettamien odotusten mukaisesti, eikä yhteisö yleensä tuomitse esimerkiksi pakkoavioliittoa tai nuorten naisten liikkumisen rajoittamista. Päinvastoin, usein yhteisö painostaa perhettä ja sukua kontrolloimaan jäsentensä käytöstä ja väkivalloin rajoittaminen voi olla jopa toivottavaa. Lisäksi kunniaväkivalta liittyy aina sukupuolimoralliin ja siveysperiaatteisiin ja tekijöitä tai passiivisia tukijoita on useita, koska kunnian menetyksen uhka koskee koko perhettä ja sukua. (Karimi 2009: 159–160 – Sundström 2009: 76–77.)

Vapaaehtoisen kannalta kunniaan liittyvästä väkivallasta on tärkeintä ymmärtää sen moninaiset ja kokonaisvaltaiset vaikutukset asiakkaaseen. Problematiikka verrattuna ”tavalliseen” perheväkivaltaan on hyvin erilainen ja laaja väkivallan seurausten ilmetessä kaikilla elämänalueilla. Kunniaan liittyvä väkivalta voi näkyä asiakkaan käytöksessä esimerkiksi omaan yhteisöön liittyvänä pelkona ja tiettyjen paikkojen välttelynä. Myös itsenäisten päätösten tekeminen on erityisen vaikeaa, koska päätökset on opittu tekemään yhteisöllisesti. Tämä taas voi näkyä vapaaehtoiseen takertumisena ja valmiiden vastausten ja päätösten odottamisena.

Ongelma koskettaa paitsi aikuisena Suomeen maahan muuttaneita, myös pieninä lapsina Suomeen tulleita ja jopa täällä syntyneitä maahanmuuttajataustaisia naisia. Tällaisissa tilanteissa ongelmat alkavat usein tyttären tullessa teini-ikään. Vaikka lapsuuden olisi saanut elää hyvin vapaasti, teini-iässä vanhemmat alkavat mahdollisesti kontrolloida tyttären liikkumista, pukeutumista ja ystävyyssuhteita oman kulttuurin siveysperiaatteiden mukaisesti. Tämä voi tulla Suomessa ja suomalaiseen yksilölliseen kulttuuriin kasvaneelle nuorelle järkytyksenä.

Ympärileikkaus

Naisten sukuelinten silpomisella eli ympärileikkauksella tarkoitetaan kulttuurisista ja eihoidollisista syistä tehtäviä toimenpiteitä, joihin liittyy naisten ulkoisten sukuelinten poistaminen joko kokonaan tai osittain tai vahingoittaminen muulla tavalla, kuten pistoin ja viilloin. Ympärileikkauksen muun muassa ajatellaan olevan osa naiseksi tulemistä ja hylitsevän naisen yliseksuaalisuutta, edistävän naisen puhtautta ja tekevän hänestä naimakelpoisen. Ympärileikkausperinnettä harjoitetaan erityisesti Afrikassa sekä joissain Lähi-Idän ja Aasian maissa. WHO:n arvion mukaan maailmassa on tällä hetkellä 100–140 miljoonaa ympärileikattua naista ja maahanmuuton myötä ympärileikattuja naisia asuu nykyisin ympäri maailmaa. Ympärileikkauksia perustellaan kulttuurisilla ja uskonnollisilla syillä, vaikka mikään uskonto ei tosiasiassa vaadi sitä. Kyseessä on ikivanha perinne, jota harjoittavat niin kristityt, muslimit, juutalaiset kuin animistitkin. (THL n.d.; STM 2012.) Suomessa ympärileikkausta ei ole erikseen kriminalisoitu, vaan sen katsotaan täyttävän törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit (Holm 2009: 142.)

Vapaaehtoistyön kannalta on lähinnä tärkeää tiedostaa, että asiakas voi olla ympärileikattu ja terveysongelmat esimerkiksi raskauden aikana voivat johtua siitä. Muutenkin

on hyvä tietää perusasioita asiakkaan kulttuurista ja etnisyydestä, vaikkei yksityiskohtiin tarvitsekaan mennä, eikä esimerkiksi ympärileikkausasiasta tarvitse asiakkaan kanssa keskustella. On hyvä tiedostaa, että ympärileikkaus tehdään usein esiteini-iässä ja että Suomessakin niitä tehdään tai tyttöä voidaan lähettää ulkomaille leikattavaksi. Mikäli asiakkaan puheesta käy ilmi ajatus tyttären lähettämisestä ulkomaille, on tärkeää keskustella asiasta työntekijän kanssa.

Pakkoavioliitto

Kunniakulttuureissa avioliitot ovat usein järjestettyjä, jopa pakkoavioliittoja. Koska avioliittoon liittyy joko toisen tai molempien sukujen esimerkiksi taloudelliset intressit, ei avioliitto ole yksityinen asia, vaan koskee koko yhteisöä ja sen etua (Tammisalo-Savolainen 2009: 34). Pakkoavioliitto on järjestettyyn avioliittoon pakottamista uhkaillen tai väkivallalla vastoin toisen tai molempien osapuolten tahtoa. Rikoslain 25. luvun 8 §:n mukaan pakottaminen johonkin väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla on rikos ja avioliittolain mukaan avioliiton tulee perustua vapaaehtoisuuteen.

On tärkeää erottaa useissa kulttuureissa tavanomainen ja Suomessakin täysin laillinen järjestetty avioliitto pakkoavioliitosta. Järjestetty avioliitto on perheen ja suvun harkitsema, ja siinä ajetaan usein sekä nuoren parin että sukujen etuja. Kyse ei ole pakosta, vaan osapuolet menevät naimisiin vapaaehtoisesti. (Kyllönen-Saarnio – Nurmi 2005: 36.) Jos sen sijaan molemmat tai toinen avioliiton osapuolista vastustaa järjestettyä avioliittoa, ja perhe ja suku uhkaillen tai väkivallalla painostaa siihen, on kyseessä pakkoavioliitto. Useimmiten pakkoavioliitot solmitaan sukulaisen tai perhetuttavan kanssa. (Suomenaro 2009: 168.)

Tässäkin suhteessa vapaaehtoisen on hyvä olla korvat herkkinä, mikäli nuori, naimaton asiakas puhuu esimerkiksi lomamatkasta kotimaahan tai muusta pakkoavioliittoon viittavasta uhasta. Tällaisissakin tilanteissa on hyvä ottaa herkästi yhteyttä liiton työntekijään ja keskustella asiasta. On nimittäin tapauksia, joissa nuori nainen on lähtenyt lomamatkalle kotimaahansa, jossa häntä onkin odottanut järjestetty sulhanen ja pakkoavioliitto.

2.3 Väkivallan yleisyys

3 Väkivallan seuraukset

3.1 Uhrin näkökulma

3.1.1 Traumatisoituminen ja traumaattisen kriisin vaiheet

Traumaattiseksi kriisiksi määritellään tapahtuma, joka on niin voimakas, että se voi aiheuttaa reaktioita lähes kenelle tahansa. Tällaisia tapahtumia ovat esim. suuronnettomuudet, läheisen äkillinen kuolema tapaturmaisesti tai itsemurhan kautta, odottamaton avioero. Tällaisen yksittäisen tapahtuman kohdalla puhutaan I-tyypin traumasta. Sen sijaan esimerkiksi pitkään jatkunut väkivalta, jossa ihminen kokee toistuvasti traumaattisia tapahtumia aiheuttaa II-tyypin trauman. Diagnooseista huolimatta (esim. traumape-räinen stressihäiriö) traumaa voidaan pitää terveen mielen puolustusmekanismina Palosaari 2008: 39). Siinä ihminen torjuu ja koteloi voimakkaan kokemuksen mieleen ja ke-hoon, kunnes hänellä on voimavaroja käsitellä traumaattinen tapahtuma Palosaari 2008: 26).

Voimakasta odottamatonta tapahtumaa seuraa luonnollisessa järjestyksessä seuraavat kriisin vaiheet:

1. Sokki – ilmenee tapahtumahetkellä
 - suojaa mieltä tiedolta, jota se ei voi vielä ottaa vastaan (epätodellinen olo)
 - antaa voimaa ja tilaa toimia järkevästi ja elämää ylläpitävästi esim. onnetto-muustilanteessa
 - voi ilmetä paniikkina tai lamaantumisena tilanteessa, jossa tapahtumaa ei voi enää estää tai toiminta olisi hengenvaarallista
2. Reaktiovaihe – kun vaara on ohi
 - mieli alkaa ymmärtää tapahtuneen ja sen merkityksen
 - voimakkaita, vaihtelevia tunteita
 - fyysisiä ja psyykkisiä oireita: unettomuutta, pahoinvointia, keskittymisvaikeuksia, mielikuvat tapahtuneesta tunkeutuvat mieleen (flasbackejä)

3. Työstymis- ja käsittelyvaihe – kun on aika luopua ja siirtyä eteenpäin
-pelkoja ja traumoja työtetään
-lopulta hyväksytään tapahtunut osaksi omaa historiaa ja suunnataan katse tule-
vaan (Palosaari 2008: 53–67.)

3.1.2 Traumaperäinen stressihäiriö (PTSD)

3.2 Tekijän näkökulma

Väkivallalla on vaikutuksia uhrin lisäksi myös tekijään. Seurauksia voi olla muun muassa perheen hajoaminen, syyllisyys ja häpeä, unettomuus ja fyysiset kivut sekä rikossyytteet (Kuopion kriisikeskus 2010). Koska Monika-Naiset liitossa tehdään työtä ainoastaan naisuhrien kanssa, miesnäkökulmaa ei tuoda tässä tämän enempää esille. Vapaaehtoi-
senkin on kuitenkin hyvä tietää, mistä uhri voi uskaltaessaan kehottaa väkivallan tekijää hakemaan apua. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton ylläpitämältä Nettiturvakoti-sivus-
tolta (www.turvakoti.fi) löytyy ohjeita ja tietoa sekä mies- että naispuolisille väkivallante-
kijöille.

Apua miehelle:

Nettiturvakoti www.turvakoti.fi

Jussi-työ <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/vakivaltatyo/jussi-tyo2/>

Miessakit ry. www.miessakit.fi

Lyömätön Linja http://www.miessakit.fi/fi/toimintamuodot/lyomaton_linja

Espoon Lyömätön Linja www.lyomatonlinja.fi ja Miehen Linja maahanmuuttajille
<http://94.199.60.11/web/guest/olen-muuttanut-suomeen>

Sopu-hanke (2012–2015) tekee työtä kunniakonfliktien ennaltaehkäisemiseksi ja ratkai-
semiseksi. www.soputila.fi

Naisuhri voi samanaikaisesti myös itse käyttää väkivaltaa esimerkiksi miestään ja/tai lap-
siaan kohtaan. Maria-Akatemia (www.maria-akatemia.fi, Avoin Linja -päivystyspuhelin:
http://www.maria-akatemia.fi/avoin_linja_paivystava_puhelin) tekee työtä naisten
kanssa, jotka käyttävät tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa.

4 Vapaaehtoistyö Monika-Naiset liitossa

Vapaaehtoistyö Monika-Naiset liitossa on nimensä mukaisesti vapaaehtoistyötä: vapaaehtoinen tekee sitä omien aikataulujensa, jaksamisensa ja kiinnostuksensa mukaan. On tärkeää, että uskallat vapaaehtoisena myös pitää kiinni näistä periaatteista; sinun ei tarvitse ottaa vapaaehtoistöitä vastaan esimerkiksi silloin, kun sinulla ei ole siihen aikaa tai elämässä on paljon muuta menneillään.

Vaikka asiakkaat ovat kokeneet väkivaltaa ja traumaattisia tapahtumia ja niiden ymmärtäminen ja vaikutus asiakkaan elämään on tärkeää, ei niiden käsittely kuitenkaan ole vapaaehtoisen tehtävä. Vapaaehtoisen ja asiakkaan välisen suhteen ei ole tarkoitus olla hoidollinen tai terapeutin ja usein asiakkailla on muita, hoidollisia kontakteja sosiaali- ja/tai terveysalan ammattilaisiin.

Vapaaehtoistyön on tarkoitus olla virkistävää ja mukavaa tekemistä niin asiakkaalle kuin vapaaehtoisellekin: tapaatte uusia ihmisiä, teette yhdessä teitä kiinnostavia asioita ja opitte uutta – ennen kaikkea vietätte aikaa yhdessä. Asiakaskin oppii, että hetki vapaaehtoisen kanssa on hengähdyshetki arjen keskellä. Toki vaikeistakin asioista voi keskustella, mutta se ei ole itsetarkoitus. Asiakasta voi myös ystävällisesti kehottaa keskustelemaan asiasta ammattilaisten kanssa. Monelle asiakkaalle vapaaehtoinen on ainoa suomalaiskontakti ja sellaisena hyvin tärkeä. Vapaaehtoistyötä tehdään siis aivan tavallisina ihmisinä; tärkeintä on asiakkaan aito ja kunnioittava kohtaaminen. Ihmeitä ei tarvitse tehdä, vaikka niitäkin voi toki tapahtua!

Vapaaehtoistyön ei ole tarkoitus uuvuttaa ja kuormittaa. Tosiasia kuitenkin on, että työ väkivaltaa ja muita raskaita elämäntapahtumia kokeneiden naisten kanssa voi olla ainakin ajoittain raskasta. Tällaisissa tilanteissa on ensiarvoisen tärkeää ottaa yhteyttä liiton työntekijään ja keskustella hänen kanssaan vapaaehtoistyöstä, asiakkaan tilanteesta ja niiden herättämistä ajatuksista ja tunteista. Vaitiolovelvollisuuden vuoksi et voi keskustella asiakkaan asioista muiden kuin liiton työntekijöiden kanssa.

Vaitiolovelvollisuus = Vapaaehtoinen ei saa paljastaa ulkopuolisille vapaaehtoisena asiakkaasta saamia tietoja. Asiakkaan kanssa käytyjä keskusteluja ei voi käydä läpi muiden kuin liiton työntekijöiden kanssa eikä esimerkiksi edes asiakkaan kansallisuutta voi kertoa muille. Vaitiolovelvollisuus ei pääty vapaaehtoisuuden päättyessä.

Muutenkin työntekijään kannattaa olla herkästi yhteydessä, mikäli jokin asiakkaan kertoma asia herättää ihmetystä tai epäilyjä. Vapaaehtoiset juttelevat asiakkaiden kanssa laajemmin eri teemoista, työntekijöiden keskittyessä enemmän kriisin hoitoon. Näin ollen vapaaehtoiset saavat tietää asiakkaan elämästä ja ajatuksista enemmän ja rivienkin välistä kuultavista asioista on hyvä keskustella työntekijän kanssa.

5 Vapaaehtoistyön rajat ja säännöt

5.1 Turvallisuus

Omasta turvallisuudesta on erittäin tärkeä huolehtia. Vaikka asiakas itse tuskin on riski turvallisuudellesi, esimerkiksi hänen väkivaltainen ex-puolionsa voi sitä olla!

- Tapaa asiakasta ainakin aluksi julkisilla paikoilla
- Ilmoita työntekijälle milloin ja missä tapaavat asiakkaan ja ilmoita myös tapaamisen jälkeen kuinka tapaaminen sujui
- Älä anna omaa puhelinnumeroasi tai osoitettasi asiakkaalle
- Pidä tapaamisajat kohtuullisina, 1,5–2 tuntia kerrallaan
- Muista vaitiolovelvollisuus, älä keskustele asiakkaan asioista esim. perheen jäsenten kesken
- Keskustele työntekijän kanssa, mikäli jokin asiakkaan kertoma asia mietityttää

5.2 Tavoitteet

Vaikka vapaaehtoistyötä tehdään tavallisena ihmisenä, on sen tarkoitus kuitenkin osaltaan tukea asiakasta kotoutumisessa, itsenäistymisessä ja väkivaltakokemuksista toipumisessa. Jokapäiväinen elämä ja arkisista rutiineista kiinnipitäminen edesauttaa toipumista ja näin hyvin tavallistenkin asioiden yhdessä tekeminen ja opettelu tukevat uudenlaista, väkivallatonta elämää.

Vapaaehtoisena on tärkeä tukea asiakkaan itsenäistä elämää ja päätöksentekoa. Usein väkivaltaa kokeneilla asiakkailla on vaikeuksia tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä ja he saattavat tiedostamattaankin toivoa ja olettaa, että nyt vapaaehtoinen ja työntekijät tekevät päätökset hänen puolestaan. Usein puoliso tai suku on tehnyt päätökset naisen

puolesta, koskien esimerkiksi naisen asumista, liikkumista ja jopa pukeutumista. Itsenäistä päätöksentekoa voit tukea esimerkiksi rohkaisemalla naista päättämään missä tapaatte ja mitä teette yhdessä.

Usein asiakkailla on menneillään isoja muutoksia elämässään. Asiakkaan tulee antaa tehdä itse päätökset elämästään (esimerkkeinä väkivaltaisen puolison luota pois muuttaminen, opiskelun aloittaminen), vaikka päätökset tuntuisivatkin vapaaehtoisen mielestä huonoilta. Uudet toimintatavat itsenäisessä, vapaassa ja vastuullisessa elämässä opitaan pikku hiljaa, yrityksen ja erehdyksenkin kautta.

Erittäin tärkeää on tukea naisen omia voimavaroja ja auttaa häntä näkemään ne. Usein voimavarat voivat tuntua vähäisiltä, mutta esimerkiksi suuttumus ja vihakin voivat toimia voimavaroina, joiden avulla ponnistaa eteenpäin. Itseluottamus voi olla alistetuilla ja väkivaltaa kokeneilla naisilla hyvin alhainen, eikä nainen välttämättä koe olevansa hyvä missään. On tärkeää auttaa naista huomaamaan onnistumiset ja vaikka vain todeta että ”Sehän meni hienosti,” tai ”Nyt osaat tämänkin asian hoitaa jo itse.” Erityisesti on hyvä auttaa naista huomaamaan oman edistymisensä: vaikka jotkin asiat ovatkin edelleen vaikeita, sujuu jokin, ehkä pari viikkoa sitten vielä vaikealta tuntunut asia jo hienosti.

6 Auttajatyön vaikutukset auttajaan

LÄHTEET (alustava)

Ala-Lipasti, Raija 2009. Kunniaväkivalta. Bauters, Anneli (toim.) Helsinki: Vihreä Sivistysliitto ry.

Ellonen, Noora – Korhonen Kaija 2007. Maahanmuuttajanaiset väkivallan kohteena. Teoksessa Martikainen, Tuomas – Tiilikainen, Marja (toim.). Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuksen julkaisusarja, D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto. 163–189.

Holm, Hanna – an Dijken, Marjo 2009. Kunniakonfliktien yhteisöllinen tausta. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 161–162.

Holm, Pia 2009. Kunniaväkivalta oikeudellisesta näkökulmasta. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 134–149.

Karimi, Rebwar 2009. Määrittely ja tunnistaminen. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 159–160.

Kyllönen-Saarnio, Eija – Nurmi, Reet 2005. Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Työministeriö, Monika-Naiset Liitto Ry. Lozano, Rafael (toim.). Lääkärin Sosiaalinen Vastuu Ry. Terveystieteen Edistämisen Keskus Ry.

Lyömätön Linja Espoossa n.d. Perheenjäseniin ja muihin läheisiin kohdistuva väkivalta voi olla. Verkkodokumentti. <<http://94.199.60.11/web/guest/mita-se-on>> Luettu: 21.5.2014.

Nissinen, Leena 2007. Rajansa kaikella: Miten estää myötätuntouppuminen? Helsinki: Edita.

Palosaari, Eija 2008. Lupa särkyä. Kriisistä elämään. Helsinki: Edita.

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä 2006. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Poliisi n.d. Ihmiskauppa. Verkkodokumentti. <<http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/a95ae1046ba5196fc22571ed004a679a>> Luettu 2.11.2014.

Rothschild, Babette – Rand, Marjorie L. 2010. Apua auttajalle. Myötätuntouppumuksen ja sijaistraumatisoitumisen psykofysiologia. Holländer, Paula – Kivinen, Kirsti (suom.). Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Sundström, Jessica 2009. Kunnia suomalaisten miesten väkivallassa. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 68–81.

Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. a. Haetko tietoa? Verkkodokumentti. <http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa > Luettu 2.11.2014.

Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä n.d. b. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Verkkodokumentti. <http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa/auttamisjarjestelma> Luettu 2.11.2014.

Suomenaro, Eeva 2009. Pakkoavioliitot. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 168–170.

Tammisalo-Savolainen, Tuuli 2009. Suojattu yhteisö: kunniaväkivalta kollektiivisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 30–49.

Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012–2016 (FGM). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus (FGM). Kasvun kumppanit n.d. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/ehkaiseva/tyttojenymparileikkaus/fgm> Luettu 7.10.2014.

van Dijken, Marjo 2009a. Johdanto. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 152–155.

van Dijken, Marjo 2009b. Kunniakonflikti ja sukupuoli. Teoksessa Tauro, Tanja – van Dijken, Marjo (toim.). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri. 163–165.

Vähemmistövaltuutettu 2014. Kansallinen ihmiskaupparaportti – Kertomus 2014. Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu. Luettavissa myös osoitteessa: <http://www.ofm.fi/download/55526_Ihmiskaupparaportti_2014_FIN_WEB.pdf?003641c20c9bd188>

Väkivallan kierre. Nettiturvakoti n.d. Verkkodokumentti. <https://www.turvakoti.net/site/?lan=1&page_id=72> Luettu 6.10.2014.

Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti 2005. Krug, Etienne G. – Dahlberg, Linda L. – Mercy, James A. – Zwi, Anthony B. –